

Nombia kpaakpaa njan Maake be nmarase ne Maake

Gyɔn Wurubuarɛ loɲsɔɔre njon ke desina gbɛɛ fa Yesu kekɔɲ

Mateo 3:1-12; Luka 3:1-8; Gyɔn 1:19-28

¹ Wurubuarɛ bu Yesu Kristo nombia kpaakpaa njan kewalaɲ yaa. ² Wurubuarɛ kpila tobaale njon bɛɛ baake nyi Gyɔn nɛ nyi waa kyaɲ Yesu gbɛɛ kɔɲ, nɲgba mena keɲ Wurubuarɛ dekpɛɲkpɛɲgyɔɔre njon bɛɛ baake e nyi Yesaya be yako Wurubuarɛ nombia nmarasenɲ see njan man nɛ. ɔ yakowɔ nyiaa,

“Kɛɛ! Mee kpila me kpilale na waa ta n siaman.

ɲon ne gyae la waa desina n gbɛɛneɲ see neɲ.”

³ Wurubuarɛ dekpɛɲkpɛɲgyɔɔre Yesaya besewɔ yako Gyɔn wose man nombia Wurubuarɛ nombia nmarasenɲ see njan man bela nyiaa,

“ɲolo ne fae yeesa depampaa dinaa keɲ man nyiaa,

‘ɛ desina de Gbɛɲgyoo gbɛɛnaa,

na ɛ ke yela ɔ gbɛɛneɲ pou ka tenee.’ ”

⁴ Mena dɔɔ kɔɲawɔ ampaɲ nyiaa, Gyɔn njon ɔ ne sɔ balan Wurubuarɛ loɲ nɛ kyaawɔ depampaa dinaa keɲ man. Na ɔ ne kolosi fa balan nyi baa kyɛɛkee lee be gbɛɛneɲ kumɛɛ man na baa kɔɲ Wurubuarɛ gyaɲ, na baa sɔ wɔ Wurubuarɛ loɲ na Wurubuarɛ ka mo be nombiakumɛɛ kyɛɛ wɔ. ⁵ Mena dɔɔ balan burum leewɔ Gyudia tɛɛlese pou man, na Gyerusalem donɔɔ man gyu ketɔɔɛɛ be nombiakumɛɛ njan bɛɛ yɛɛ nɛ fa Gyɔn, te ɔ sɔɔ wɔ Wurubuarɛ loɲ Gyɔɔdan boo man. ⁶ Na kurumɔɔ

tōne te ba moowɔ ɲara Gyɔn kegba, te wonembu tōne te ɔ moowɔ yɛɛ abɔsɔɔ kpaɲ ɔ teɲa man. Akpataana na teebɔɔ yɛna ɔ weenɛɛ ɲan ɔ ne dii. ⁷ Keɲte Gyɔn yako balan ban nyiaa, “Walan ɲolo dɔɲ me wɔle ɔ ne kɔɲ keɲ ɔ kela maɲ. Maɲ tekaboena nyi maa buɲ booli ɔtenate nkyokota ɲmeesɛɲ gba ya. ⁸ Maɲ dɔɔ loɲ te maɲ dana mɛɛ sɔ ɲon Wurubuarɛ loɲ, mɔna akpaa ɲon de kɔɲ na Wurubuarɛ felij te waa mo sɔ ɲon Wurubuarɛ loɲ.”

Yesu Wurubuarɛ loɲkesɔ

Mateo 3:13-4:11; Luka 3:21-22; 4:1-4

⁹ Gyɔn kɛɛ sɔ balan Wurubuarɛ loɲ nɛ, te Yesu leewɔ Nasarete donɔɔ keɲ ke kyaa Galelia tɛɛle man nɛ kɔɲ, te Gyɔn sɔɔ e Wurubuarɛ loɲ Gyɔɔdan boo man. ¹⁰ Yesu ka mo waa lee loɲ keɲ man nɛ, karatete dokolon te ɔ naawɔ na adido ta toro, te Wurubuarɛ felij ɲon moo duwuluɲ dinɔɔ tisi lee adido kaa gyakaa ɔ dɔɔ. ¹¹ Botɔɔ te be nyii woya ɲaale kolosiwɔ lee adido yako nyiaa, “Nyaɲ yɛna me bu ɲon mɛɛ gyae lee me konɔɔ man, te n na gyoo me sia nideli.”

¹² Debokenaɲ man te Wurubuarɛ felij ɲon yela Yesu gyuuwɔ depampaa dinaa daale man. ¹³ Yesu kyaawɔ depampaa kenan man weeya sɔɲola (40). ɔ kekyaa botɔɔ nɛ, te ɔbɔnsam kɔɲawɔ kaa kɛɛse e kɛɛse e kina. Na Yesu kyae ɲale man wonembia man, te Wurubuarɛ kpilala leewɔ adido kɔɲ kaa kɛɛ ɔ dɔɔ.

Yesu kebaake ɔ kaseela gyaɲgba nyiban

Mateo 4:12-22; Luka 4:14-15; 5:1-11

¹⁴ Te di weeya ala ya te be kyaɲa Gyɔn tɔ deni. Ba ke kyaɲ e tɔ deni wɔle nɛ, Yesu kɔɲawɔ Galelia tɛɛle dɔɔ ɔ ne kolosi Wurubuarɛ nombia kpaakpaa ɲan fa balan nyiaa, ¹⁵ “Deban keɲ te lii, te Wurubuarɛ gyoori keɲ mɔ

ta benaa. ε kyεεkee lee ε gbεεneη kumεε man kɔη Wurubuarε gyaη, na ε ke lεε nombia kpaakpaa ηan di!”

¹⁶ Keηte Yesu gyuuwɔ ka mo Galelia boo nɔɔman. Botɔɔ te ɔ naa Simɔn na ɔ naabu Anderiase na bεε lɔ asawuse boo keη man, nawolo nyi be yεε kpεε kyanarawɔ. ¹⁷ Keηte Yesu yako wɔ nyiaa, “ε kaa sila maη, na maa yela ε ke yilaa balaη fa maη ηgba mena keη ε ne kyaη kpεε nε.” ¹⁸ Debokenaη man te be tinaa ba asawuse ηan yela, te be kaa sila Yesu. ¹⁹ ɔ ke gyu ɔ siaman kyomii nε, ɔ naa Sebedeo bia Gyemisi na ɔ naabu Gyɔn na be doo ba degbele man bee desina ba asawuse. ²⁰ Debokenaη man te Yesu baake wɔ, te be tinaa be kya Sebedeo na be paasetena baη pou yela degbele keη man te be kaa sila Yesu.

Yesu kegegi felin̄kum lee balee ηolo man

Luka 4:31-37

²¹ Keηte be gyuuwɔ Kapanum donɔɔ man. Te Gyudatena kefeεfowee kelii nε, Yesu gyuuwɔ bɔ ɔsom deni man ɔ kaa wola wɔ Wurubuarε nombia. ²² Yesu kawola keη doo balaη baη pou nɔɔ. Nawolo nyi ɔ ne gyɔ ɔ konɔɔ wola ηgba walaη ηon ɔ dana doη nombia ηan ɔ na wolo nε dɔɔ nε. ɔ kawola keη te yεε ηgba Gyudatena mmaraa wolala baη nε ya. ²³ Debaη kenāη na balee ηolo kyaa bɔ ɔsom deni man botɔɔ keη felin̄kum doo ɔ man. Karatete dokoloη te ɔ fae yeesa keηkeη nyiaa, ²⁴ “Nyaη Yesu Nasarεte baale, woη yaa n ne gyae de gyaη? N kɔηae n kaa wɔlεε daa? Ma gyeη neη nyi nyaη yεna Wurubuarε walaη ηon ayimεε be doo n man ya nε.”

²⁵ Botɔɔ te Yesu faree felin̄kum keη nyiaa, “Wu n nɔɔ, na n ka lee ɔ man.” ²⁶ Keηte felin̄kum keη wosi balee ηon nideli, te ke fae yeesa keηkeη te ka leewɔ ɔ man laη. ²⁷ Nombii kei doo balaη baη pou nɔɔ te be bɔɔse dɔηa nyiaa, “Woη nombii yaa? Kawola wɔle? ɔ dana doη

feliŋkumEE dɔɔ, keŋ nyi ɔ ne kolosi fa ŋa na ŋee nyii ɔ dei.” ²⁸ Mena dɔɔ Yesu wose man nombia yaaseewɔ gyu Galelia tEEle man na ka yenaase pou.

Yesu kekyɔ balan burum kaweesee

Mateo 8:14-17; Luka 4:38-41

²⁹ Be ka lee bɔ ɔsom deni keŋ man pE, te ban na Gyemisi na Gyɔn gyuuwɔ Simɔn na Anderiase dEE. ³⁰ Be ke gyu na Simɔn wa awu doo ɔ na wee kpaŋalan, keŋte be yako Yesu. ³¹ Botɔɔ te Yesu gyuuwɔ alo ŋon gyan, te ɔ kyaŋa e ɔ nyiŋmaa man gate e kyaase. Debokenaŋ man te alo ŋon kawee keŋ taŋawɔ, te ɔ kEE be dɔɔ.

³² Mena wee kenaŋ balinɔɔ weese kagyoo nE, balan moo be kaweesetena na ban pou feliŋkumEE doo be man nE kɔŋ Yesu gyan. ³³ Keŋte donɔɔ keŋ man balan pou kɔŋawɔ kaa wuu dekpaaŋalan keŋ denanɔɔ man. ³⁴ Te Yesu kyɔɔ balan burum be kaweesee kpookpoo pou. ɔ gegi feliŋkumEE burum mɔ lee balan man keŋ ɔ te fa ŋa gbEE nyi ŋe dee kolosi ya, nawolo nyi ŋa gyen walaŋ ŋon dinɔɔ Yesu yEE.

Yesu kekolosi WurubuarE nombia Galelia tEEle man

Luka 4:42-44

³⁵ Ke tEE kena nebo nebo fuu nE, Yesu karatEEwɔ lee dekpaaŋalan man gyu yenaŋ daale keŋ botɔɔ yEE yididi nE, te ɔ ke fanewɔ fa WurubuarE. ³⁶ Keŋte Simɔn na ɔ tebia ban gyuuwɔ bEE keo e. ³⁷ Ba kena e nE te be yako e nyiaa, “Balan ban pou ne keo neŋ.” ³⁸ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, “E yela dee gyu donɔɔse ŋan ŋe kyaa siaman nE man, na me kaa kolosi WurubuarE nombia ŋan botɔɔ mɔ. Nawolo nyi keŋ dɔɔ te me kɔŋawɔ tEEle kei dɔɔ.” ³⁹ Mena dɔɔ ɔ tEEwɔ kila Galelia tEEle pou dɔɔ, te ɔ kolosi WurubuarE nombia ŋan fa wɔ bɔ ɔsom denEE man pou, te ɔ gegi feliŋkumEE lee balan man.

Yesu kekyo akuntunte ɲolo kawee

Mateo 8:1-4; Luka 5:12-16

⁴⁰ Te akuntunte ɲolo kaa burawo ɔ doona doo Yesu nawootɛɛ waase e nyiaa, “Me Gbengyoo, akpaa n ne gyae na n ke tale kyɔ man me kawee kei.” ⁴¹ Botoo ne, ɔ nombia yɛɛ Yesu waranjase te ɔ moo ɔ nyiɲmaa gyakaa ɔ doo yako e nyiaa, “Mɛɛ gyae, n kawee dɛɛ tarj.” ⁴² Debokenarj man te ɔ kawee keɲ tarjawo, te ɔ nyiɲa ɔ wose. ⁴³ Pɛ Yesu ke lo balee ɲon gbɛɛ ne, ɔ faree e nideli nyiaa, ⁴⁴ “Kɛɛ nyi walarj na walarj na nyii kpene keɲ be koɲ ne ya. Moɲa mo n wose gyu kawola Wurubuarɛ sae ɲon, na n keto kedeesa aboo ɲan de naana Mosesi ba wolo nyi yaa to ne. Kei gyae ke yela walarj kamaɛ kena nyi n kawee keɲ te tarj.” ⁴⁵ Moɲa balee ɲon ka lee deboo man pɛ te ɔ gyoo nombia ɲan dekperjkeɲ kegyo, te walarj kamaɛ nyiiwo. Lee mena doo Yesu te tale gyoo donoo kamaɛ man na balarj kena e ya. ɔ ne gyu bo ke kyaa donoo keɲ nooman, botoo keɲ balarj be gyae baa naa e ya ne. Mo keɲ korarj na, balarj na lee yenarj kamaɛ koɲ ɔ gyarj.

2

Yesu kekyo otakase ɲolo kawee

Mateo 9:1-8; Luka 5:17-26

¹ Weeya akalansɛɛ ɲaale wole ne, Yesu besewo gyu Kapanum donoo man te balarj nyiiwo nyi ɔ te koɲ dɛɛ. ² Keɲte balarj burum kaa wuuwo botoo, keɲ nyi nae dasɛɲae be doo ya. Mena doo gbɛɛ be doo keɲ ɲolo waa mo gyoo dekpaɲalarj keɲ man gba ya. Te Yesu kolosi Wurubuarɛ nombia fa wo. ³ Keɲte balarj banaara baale seele otakase ɲolo bɛɛ koɲ Yesu gyarj. ⁴ Keɲ balarj boe doo be te nyiɲ gbɛɛ mo e ta denanoo man ya. Mena doo ba gyenja deni keɲ man Yesu kyaa ne nyee doo te be wolee

yenaj daale, te be tisinaa kawee te ηon na ɔ dofoηon keη pou dεEdεε see Yesu siaman. ⁵ Yesu kena mena keη balan baη be lεε e di nε, ɔ yako kawee te ηon nyiaa, “Me bu, me ta mo n nombiakumεε kyεε neη.” ⁶ Botɔɔ te Gyudatena mmaraa wolala baη be kyaa botɔɔ nε yakowɔ ba nyeeya man nyiaa, ⁷ “Weera dɔɔ te balee kei ne kolosi mena? ɔ te kolosi mmusuo nombia. Lee Wurubuarε wɔle na, amɔte kyaa la keη waa tale mo dukum kyεε?” ⁸ Debokenaη man te Yesu gyeηa kpene keη bεε gyueη nε te ɔ yako wɔ nyiaa, “Woη dɔɔ te ε na gyueη keηa ε nyeeya man? ⁹ Nombia keηa man woηti woεla na keyako fa ɔtakase ηon? ‘Me ta mo n dukum kyεε neη,’ yaa ‘Koro seη na n ka mo n dofoηon na n ke ta?’ ¹⁰ Mɔna mεε gyae ε ka gyueη nyi, Maη Deniwalaη Bu dana doη tεεle kei dɔɔ nyi maa mo dukum kyεε.” Mena dɔɔ ɔ yako kawee te ηon nyiaa, ¹¹ “Koro seη. Gate n dofoηon, na n ke ta gyu n dεε.” ¹² Debokenaη man te kawee te ηon korowɔ seη ɔ nawɔɔ dɔɔ, te ɔ gate ɔ dofoηon keη dɔɔ ɔ doo nε, te ɔ leewɔ laη ɔ dεε balan baη pou siaman. Nombia keηa doo balan baη pou nɔɔ te ba lese Wurubuarε ye le yako nyiaa, “Da te naa ta mena nombia keηa dinɔɔ see ya.”

Yesu ke baake Lewi

Mateo 9:9-13; Luka 5:27-32

¹³ Kenaj wɔle te Yesu besewɔ gyu Galelia boo nɔɔman, te balan burum kɔηawɔ ɔ gyaη te ɔ wola wɔ Wurubuarε nombia. ¹⁴ ɔ ke ta ɔ ne lam nε, ɔ naa Alfeose bu Lewi ηon ɔ yεε lempoolεεre e nε, na ɔ kyaa ɔ lempoo delεε man. Te Yesu yako e nyiaa, “Sila maη.” Kenje Lewi korowɔ sila e.

¹⁵ Kenaj wɔle nε, Lewi baake Yesu na ɔ kaseela baη gyu ɔ dεε be kaa di. Lempoolεεra na nombiakumεεgyεεra burum sila Yesu na ɔ kaseela baη gyu botɔɔ, te baη na wɔ pou ke diiwɔ bom. ¹⁶ Gyudatena mmaraa wolala baη

bɔɔ lee Farasiitena dikpii keŋ man kena ŋgba Yesu ne dii bom na lempoolɛɛra na nombiakumɛɛyɛɛra nɛ be bɔɔse ɔ kaseela baŋ nyiaa, “Weera dɔɔ te Yesu ne dii bom na lempoolɛɛra na nombiakumɛɛyɛɛra?” ¹⁷ Yesu kenyii mena nɛ te ɔ yako wɔ nyiaa, “Kaweesetena te kaboena nyi baa kyɔ wɔ kawee. Balaŋ baŋ bɔɔ na wee ya nɛ, dɔɔ bɔɔ ne hia kawee kekyɔ ya. Ma te kɔŋ nyi me kaa baake balaŋ baŋ be gbɛɛneŋ wulaa tenɛɛ Wurubuarɛ siaman nɛ ya. Mɔna me kɔŋae na me kaa baake balaŋ baŋ be yɛɛ nombiakumɛɛyɛɛrawɔ nɛ.”

*Ba ke bɔɔse Yesu nɔɔkebake nombia
Mateo 9:14-17; Luka 5:33-39*

¹⁸ Wee daale balaŋ baale naawɔ na Gyɔn Wurubuarɛ loŋsɔɔre silala na Farasiitena ne bake be nɔɔ. Keŋte be bɔɔse Yesu nyiaa, “Weera dɔɔ te Gyɔn Wurubuarɛ loŋsɔɔre silala na Farasiitena ne bake be nɔɔ, te nyan wui kɛwɔ dɔɔ bɔɔ ne bake be nɔɔ ya?” ¹⁹ Botɔɔ te Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “Sena te balaŋ baŋ be kyaa alowɔletɛɛ nɛ baa tale bake be nɔɔ keŋ alowɔle baale kyaa be gyan? Alowɔle baale nyiŋa ɔ kyaa be gyan nɛ, bɔɔ gyae baa tale bake be nɔɔ ya. ²⁰ Mɔna debaŋ daale gyae kekɔŋ keŋ baa mo alowɔle baale ŋon lee be gyan. Mena wee kenarŋ man te baa bake be nɔɔ. ²¹ Ŋolo bɛɛ kara kanyarŋ wɔle mo taa kakyenɟbelaa keŋ ba yem nɛ bɔɔ ya. Akpaa ɔ yɛɛ mena nɛ, kanyarŋ wɔle keŋ gyae ke tao kakyenɟbelaa keŋ wolose ke bɔɔ keŋ yɛɛ ke dinaa. ²² Mena mɔ te ŋolo bɛɛ mo solon wɔle do wonembu tɔne ogele bene man ya. Akpaa ɔ yɛɛ mena na solon keŋ gyae ke tao tɔne keŋ lii, na solon keŋ na wonembu tɔne ogele keŋ pou ke wɔlɛɛ. Bɛɛ mo solon wɔle bo do wonembu tɔne ogele wɔle man.”

Yesu kawola lee keƐƐfowee wose man

Mateo 12:1-8; Luka 6:1-5

²³ Kelii Gyudatena keƐƐfowee nƐ, Yesu na ɔ kaseela ban gyuuwɔ ka mo wɔɔ daale man. Na weenƐƐ njan senƐƐ wɔɔ kenan man nƐ yƐƐ nɔgba kefaa nƐ. KenƐte ba kpera njaale posaa beƐ tao. ²⁴ KenƐte Farasiitena bɔɔse Yesu nyiaa, “Weera te n kaseela ban ne yƐƐ kpene ken dƐƐ kɔle nƐ da keƐƐfowee?” ²⁵ Botɔɔ te Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “Ɛ te kala ta lee WurubuarƐ tɔne ken man kpene ken de naana Defidi be yƐƐ deban ken tanam be kyan njon na ɔ tebia, te ba wose be kyan wɔ nƐ yee? ²⁶ Deban ken Abiata yƐƐ WurubuarƐ sae kegyia e nƐ, de naana Defidi gyoowɔ WurubuarƐ ɔsom deni dinaa ken man, te ɔ dii bodobodo ken bɔɔ mo deesi fa WurubuarƐ ken nolo be dana gbƐƐ waa di ke kpu na WurubuarƐ saese ya nƐ. KenƐte ɔ moo njaale mɔ fa ɔ tebia ban be kpuƐ na e nƐ, te ban mɔ diiwɔ.” ²⁷ Te Yesu torowɔ yako wɔ nyiaa, “WurubuarƐ yƐƐ keƐƐfowee bo fa walaɔ. ɔ te yƐƐ walaɔ fa keƐƐfowee ya. ²⁸ Mena dɔɔ man Deniwalaɔ Bu njon yena keƐƐfowee ken gba Gbenɔgyoo.”

3

Yesu kekyɔ baam dayenasate nolo kawee

Mateo 12:9-14; Luka 6:6-11

¹ Wee daale Yesu besewɔ gyu Gyudatena ɔsom deni man. ɔ ke gyu nƐ, na baam dayenasate nolo kyaa botɔɔ. ² Na balaɔ ban baale na deke Yesu nyi waa kyɔ balee njon kawee ba keƐƐfowee ken, na baa nyin mo nombia gyakaa ɔ dɔɔ. ³ KenƐte Yesu yako baam dayenasate njon nyiaa, “Lee kaa sen siaman kebo.” ⁴ Botɔɔ te Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, “Wɔn te da mmaraa ne fa gbƐƐ nyi dƐƐ yƐƐ keƐƐfowee? Da mmaraa ne fa daa gbƐƐ nyi dƐƐ yƐƐ kolo kpaakpaa yaa dƐƐ yƐƐ kolo kum? DƐƐ lƐƐ walaɔ nyee

yaa, dee yela waa yerj?” Botɔɔ na, ηolo te tale gyusu ɔ nɔɔ ya. ⁵ Te Yesu kɛɛ wɔ pou gyanee ban man, te takaa e nideli lee ba denjele donj keɲ dɔɔ. Keɲte ɔ yako kaweeete ηon nyiaa, “Tenee n baam.” Botɔɔ te balee ηon tenee ɔ baam keɲ, te kawee keɲ taɲawɔ te ɔ baam keɲ yɛɛ donj. ⁶ Mena dɔɔ Farasiitena na Herode silala leewɔ be kaa bake mena keɲ baa mo ko Yesu.

Balaɲ burum kesila Yesu

Mateo 12:15-16; Luka 6:17-19

⁷ Kenan ɲole te Yesu na ɔ kaseela ban ɲɔɲa ba wose lee botɔɔ gyu Galelia boo nɔɔman, te balaɲ burum ban bɔɔ lee Galelia nɛ sila e gyu botɔɔ. ⁸ Be ke nyii kpene keɲ ɔ ne yɛɛ nɛ, balaɲ burum leewɔ Gyerusalem na Idumia donɔɔse na tɛɛle keɲ ke kyaa Gyɔɔdan boo dingyiɲ nɛ, na donɔɔse ηan be kilisi Tae na Sidon nɛ man kɔɲ ɔ gyanj. ⁹ Balaɲ ban booronj dɔɔ ɔ yako ɔ kaseela ban nyi baa gyae degbele fa e, na balaɲ ban be nyiɲ tɔ e do ya. ¹⁰ Nawolo nyi ɔ te kyɔ balaɲ burum kaweeese, mena dɔɔ ban be sɛɛ be dana kaweeese nɛ te kaa wuu ɔ dɔɔ keɲ bɛɛ gyae baa mo be nyiɲmaase tina e. ¹¹ Te akpaa balaɲ ban feɲɲkum doo be man nɛ de naa e na, bɛɛ burjii ɔ nawɔɔtɛɛ na bɛɛ fae yeesa nyiaa, “Nyaj yɛna Wurubuarɛ bu ηon.” ¹² Keɲte Yesu faree wɔ nyi, be na yela balaɲ ka gyeɲ walaɲ ηon dinɔɔ ɔ yɛɛ ya.

Yesu ka lese ɔ kpilala kufu bala ban

Mateo 10:1-4; Luka 6:12-16

¹³ Keɲte Yesu gyeɲa bula daale, te ɔ baake balaɲ ban ɔ ne gyae nɛ te be kaa yilaawɔ ɔ gyanj. ¹⁴ Te ɔ lese balaɲ ban man baala kufu bala, te ɔ baake wɔ ɔ kpilala nyi baa kpu na e na waa kpilii wɔ na baa ta yako Wurubuarɛ nombia ηan. ¹⁵ Na waa fa wɔ donj na baa gberaa feɲɲkumɛɛ lee balaɲ man. ¹⁶ Baala kufu bala ban Yesu ba lese nɛ yela

yaa, Simɔn te ɔ doo e yele nyi Pita, na ¹⁷ Sebedeo bu Gyemisi na ɔ naabu Gyɔn, te ɔ besewɔ do wɔ yela nyi Boanegesi. Yele kei nawolo nyi bɛɛ yɛɛ nombia bo yakaa yakaa na doŋ ŋgba ɔga kefae nɛ, ¹⁸ na Anderiase na Filipino na Batolomeo na Mateo na Tomase na Alfeose bu Gyemisi na Tadeose na Kaanan baale Simɔn ŋon ɔ ne gyae ɔ balan nideli nɛ, ¹⁹ na Gyudase Isekarɔte ŋon ɔ ba lese Yesu fa nɛ.

Yesu na Bɛlisɛbu

Mateo 12:25-29; Luka 11:17-22

²⁰ Yesu ka lese ɔ kpilala ban tan nɛ te ɔ gyuuwɔ ɔ dɛɛ. Kenɛte balan burum kɔŋawɔ kaa wuu ɔ dɔɔ, keŋ ŋon na ɔ kaseela bee nyiŋ gbɛɛ baa di weenɛɛ paŋpaŋ gba ya. ²¹ ɔ loŋtona kenyii mena nɛ be gyuuwɔ be kaa kyan e gyu dɛɛ, nawolo nyi na balan ban kpa ɔ nyee ne wɔlɛɛ. ²² Botɔɔ te Gyudatena mmaraa wolala ban bɔɔ lee Gyerusalem donɔɔ man kɔŋ botɔɔ nɛ yakowɔ nyiaa, “Feliŋkumɛɛ pou gyoo ŋon bɛɛ baake e nyi Bɛlisɛbu nɛ doola Yesu man. ŋon faa na e doŋ te ɔ na mo gberaa feliŋkumɛɛ lee balan man nɛ.” ²³ Kenɛte Yesu baake balan ban kɔŋ ɔ gyar yako wɔ aduya man nyiaa, “Sena te ɔbɔnsam waa tale gegi ɔ wose? ²⁴ Akpaa tɛɛle daale man balan de kpase ba wose bee yoo na dɔŋa nɛ, tɛɛle kenan be gyae ke seŋ ya. ²⁵ Mena mɔ te akpaa dekpajalan daale man balan de kpase ba wose bee yoo na dɔŋa nɛ, dekpajalan kenan mɔ be gyae ke tale seŋ ya. ²⁶ Te akpaa ɔbɔnsam na ɔ tewulɛɛ de kpase ba wose kpookpoo te ba koro seŋ tia dɔŋa na, ɔ be gyae waa tale seŋ ya. Na ɔ gyoori keŋ ɔto kenan.” ²⁷ Kenɛte Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, ŋolo be tale gyu donɛte ŋolo dɛɛ na ɔ kaa mo ɔ kolo, keŋ nyi ɔ te di donɛte ŋon dɔɔ ya. Nyi akpaa ɔ di donɛte ŋon dɔɔ te ɔ bake e see nɛ, kenan na waa tale kuu wa abɔɔ pou. ²⁸ Mɛɛ yako ŋon anokoare baa ɛ ke nyii nyiaa, Wurubuarɛ waa tale mo balan pou nombiakumɛɛ na mmusuo nombia ŋan bɛɛ

yEE nE kyEE wɔ. ²⁹ Mɔna walaŋ ŋon waa kolosi mmusuo nombia tia WurubuarE felin ŋon nE, ɔ be gyae waa mo kyEE ɔtenate korakora ya. Nawolo nyi walaŋ ŋonaŋ te yEE nombiakumEE ŋan ŋe doo kekpaakekpaa. ³⁰ Keŋ dɔɔ te Yesu be yako nombia keŋa yE na nyiaa, na balaŋ ne yako nyi felinkum doo la ɔ man.

Yesu ɔ naa na ɔ naabia

Mateo 12:46-50; Luka 8:19-21

³¹ Keŋte Yesu ɔ naa na ɔ naabia kɔŋawɔ kaa seŋ deboɔman kpila nyi baa baake e fa wɔ. ³² Na balaŋ burum kyaa kilisi e te be yako e nyiaa, “KEE, n naa na n naabia seŋEE deboɔman bEE gyae neŋ.” ³³ Botɔɔ te Yesu boɔse wɔ nyiaa, “Bomɔ yE na me naa na me naabia?” ³⁴ Keŋte ɔ kEE baŋ be kyaa kilisi e nE gyaŋee te ɔ yakowɔ nyiaa, “KEE, me naa na me naabia yE na kE wɔ. ³⁵ Walaŋ kamaŋe ŋon ɔ ne yEE WurubuarE kegyaebii nE, ŋon yE na me naabu na me deesi na me naa.”

4

Yesu kegyɔ dudu lee wɔɔfarale ŋolo wose man

Mateo 13:1-17; Luka 8:4-10

¹ Wee daale Yesu besewɔ ɔ na wola WurubuarE nombia Galelia boo nɔɔman. Te mena keŋ balaŋ burum be kaa wuu ɔ dɔɔ dɔɔ nE, ɔ gyoowɔ ke kyaa degbele man gyu lon keŋ dɔɔ na balaŋ akaŋ baŋ pou seŋEE dekeŋkeŋ dɔɔ. ² Botɔɔ te ɔ wola wɔ nombia aduya man. ³ Te ɔ yako wɔ nyiaa, “E tei kEbo, wɔɔfarale ŋolo gyuuwɔ ke ŋmatee abɔɔbia ŋgba amɔla nE ɔ wɔɔman. ⁴ ɔ kEE ŋmatee ŋa nE, ŋaale yalawɔ gbEneŋbia ŋan doo wɔɔ keŋ man nE man, te gyebose kaa tɔɔsee ŋa di. ⁵ ŋaale mɔ yalawɔ kpanaŋse dɔɔ te ŋe tuuwɔ, mɔna tEEle ta boo botɔɔ ya. ⁶ Mena dɔɔ ɔga kaa seŋawɔ na te ŋa botowɔ. Te keŋ ŋe te nyin lila burum dɔɔ ya nE, ŋe popou yekeewɔ. ⁷ Bia ŋan ŋaale

mɔ yalawɔ kpalamse man te ɲe tuuwɔ, te kpalamse ɲan mɔ tuuwɔ milii ɲa. Mena dɔɔ ɲe te nyiɲ ɲa wose se bia ya. ⁸ Abɔɔbia ɲan ɲaale mɔ yalawɔ tɛɛle kpaakpaa dɔɔ te ɲe tuuwɔ bee, te ɲa see bia burum. ɲaale see bia sao na kufu (30), te ɲaale mɔ see bia sɔɲotooro (60), te ɲaale mɔ see bia sɔɲononɔ (100).” ⁹ Keɲte Yesu yako wɔ nyiaa, “ɲon ɔ dana deɲela waa nyii na, waa tei nideli.” ¹⁰ Keka Yesu waageɲ nɛ, ɔ kaseela kufu bala baɲ na balaɲ baɲ be kyaa botɔɔ kpu na wɔ nɛ yako e nyi waa wola wɔ dudu keɲ aɛɛ. ¹¹ Keɲte Yesu yako wɔ nyiaa, “ɛmɛɛ dɔɔ Wurubuarɛ ta toro ya agyueɲse na ɛ ka gyeɲ nombia ɲan weesɛɛ lee ɔ gyoori keɲ wose man. Mɔna balaɲ baɲ bɔɔ kpuɛ na ɲon ya nɛ dɔɔ, aduya man te baa kolosi fa wɔ, ¹² na ke yela,

‘Baa keɔ keɔ mɔna bɔɔ gyae baa naa kolo ya,
te baa tei tei mɔna
bɔɔ gyae baa nyii nombia ɲenanɲ man ya.

Na mena ya nɛ,

baa kyɛɛkee lee be gbɛɛneɲ kumɛɛ man,
na Wurubuarɛ ka mo be nombiakumɛɛ kyɛɛ wɔ.’ ”

Yesu kalese dudu keɲ aɛɛ

Mateo 13:18-23; Luka 8:11-15

¹³ Keɲte Yesu yako wɔ nyiaa, “Akpaɛ ɛ bee nyii dudu kei aɛɛ ya na, sena te ɛ ke yɛɛ na ɛ ke nyii aduya akaɲ man? ¹⁴ Abɔɔbia ɲan wɔɔfarale ɲon be ɲmatee nɛ seɲɛɛ fa Wurubuarɛ nombia ɲan. ¹⁵ Balaɲ baale yɛɛ ɲgba bia ɲan be yale wɔɔ keɲ gbɛɛneɲbia man nɛ. Be nyii Wurubuarɛ nombia ɲan pɛ, na ɔbɔnsam te kɔɲ kaa lese ɲa lee be konɔɔse man. ¹⁶ Balaɲ baale mɔ yɛɛ ɲgba bia ɲan be yale kpanaɲse dɔɔ nɛ. Be nyii Wurubuarɛ nombia ɲan na, bɛɛ lɛɛ ɲa na gyonɲ debokenaɲ man. ¹⁷ Mɔna keɲ Wurubuarɛ nombia ɲan te nyiɲ lila be man dɔɔ ya nɛ, bɔɔ ne tale seɲ keɲkeɲ kelii ɔto ya. Mena dɔɔ akpaa

de kɔŋ nyi Wurubuarɛ nombia ŋan dɔɔ te bɛɛ naase wɔ diyem na, be ta bese be wɔle biley. ¹⁸ Balan baale mɔ yɛɛ ŋgba bia ŋan be yale kpalamse man nɛ. Bee nyii Wurubuarɛ nombia ŋan, ¹⁹ mɔna akpaa tɛɛle kei dɔɔ nombia na kɔba kegyae beɪŋ, na tɛɛle kei dɔɔ abɔɔ akan ŋan kegyae da gyoo be man nɛ, na bee yeke baa bee Kristo man ya. ²⁰ Balan baale mɔ yɛɛ ŋgba bia ŋan be yale tɛɛle kpaakpaa dɔɔ nɛ. Bee nyii Wurubuarɛ nombia ŋan te bɛɛ lɛɛ ŋa do konɔɔ kpaakpaa man, te bɛɛ tela ŋa nideli te bɛɛ yɛɛ kakyɛŋ di ŋe dɔɔ. Mena dɔɔ nombia ŋan ne yeke bɛɛ yɛɛ abɔɔ kpaakpaa ŋgba ŋan ŋɔɔ se bia sao na kufu (30) na sɔŋotooro (60), na sɔŋononɔ (100), nɛ.”

Yesu kegyɔ dudu lee kanea wose man

Mateo 5:15; Luka 8:16-18

²¹ Keŋte Yesu yako wɔ nyiaa, “ŋolo bɛɛ kyanɛe kanea na waa mo kolo wuu ke dɔɔ yaa waa mo ke do mpa ateta ya. Mɔna ɔ na mo ke bo gyakaa kolo dɔɔ adido. ²² Nawolo nyi kolo ba weesɛɛ keŋ be gyae ka lee debɔɔ ya, te kolo mɔ be wuɛ keŋ nyi be gyae ka lee debɔɔ ya. ²³ Walaŋ ŋon ɔ dana deŋele anenyiiŋ dei nɛ, waa see deŋele na waa tei.” ²⁴ Keŋte Yesu yako wɔ bela nyiaa, “ɛ kɛɛ ɛ wose nideli lee nombia ŋan ɛ ne nyii nɛ man. Nawolo nyi kpene keŋ n mo yɛɛ n dɔɔ nɛ, keŋ ke te Wurubuarɛ mɔ waa mo yɛɛ neŋ, te waa yɛɛ neŋ gba kela mena keŋ n ba mo yɛɛ n dɔɔ nɛ. ²⁵ Nyay ŋon n dana kolo na Wurubuarɛ waa kpu neŋ na n ke nyiiŋ kpu. Te nyay ŋon n be dana kolo ya na, kyomii keŋ n na gyueŋ nyi n dana koran nɛ, Wurubuarɛ waa lɛo ke lee n nyiiŋmaa man.”

Wɔɔman kolo kabee dudu

²⁶ Yesu besewɔ gyɔ dudu fa wɔ nyiaa, “Wurubuarɛ gyoori keŋ yɛɛ ŋgba mena keŋ walaŋ ne ŋmatee abɔɔbia ŋaale ŋgba amɔla ɔ wɔɔman nɛ. ²⁷ Nelim na ka weese ɔ

doo te ɔ fom na abɔɔbia ɲan ne tuu na ɲɛɛ bee, mɔna ɲon gbagba ba gyen mena keɲ ne yɛɛ pɛte ɲɛɛ bee ya. ²⁸ Tɛɛle keɲ gbagba ne yele la te bia ɲan ne tuu. Ne tanɲbɛɛ yɛɛ faarenɲe na te fulu, pɛte kaa yɛɛ bia. ²⁹ Amɔla bia ɲan de yɛɛ pɛ, na wɔɔte ɲon ta mo ɔ sakawa gyu ke kara ɲa, nawolo nyi amɔla ɲan kekara debarɲ te lii.”

Danbii keɲ bɛɛ baake ke nyi Mastade nɛ dudu

Mateo 13:31-32, 34; Luka 13:18-19

³⁰ Yesu besewɔ bɔɔse wɔ nyiaa, “Wɔɲ te dɛɛ mo Wurubuarɛ gyoori keɲ maa na? Yaa dudu wɔɲti te dɛɛ gyɔ na dɛɛ mo lese ke man? ³¹ Wurubuarɛ gyoori keɲ yɛɛ ɲgba danbii peperee daale keɲ bɛɛ baake nyi Mastade nɛ. Wɔɔ man abɔɔ ɲan bee duu pou nɛ, danbii kei yɛna ɲe man kemaasa. ³² Mɔna nyi akpaa be duu ke nɛ, kɛɛ bee bese kolo dinaa kela daasebia akan ɲan pou, keɲ nyi gyebuse ne kɔɲ kaa loo ba asaase do ke tombia man.”

³³ Aduya burum ɲgba kei dinɔɔ nɛ te Yesu moowɔ kolosi Wurubuarɛ nombia fa balan ban, ɲgba mena keɲ baa tale nyii ɲe man nideli nɛ. ³⁴ ɔ te kolosi nombii yakaa fa wɔ keɲ ɔ te gyɔ dudu ya. Mɔ nyi akpaa de ka ɲon na ɔ kaseela ban baagen nɛ, ɔ na lese aduya ɲan pou man wola wɔ.

Yesu keyɔkɔse felin ɛpo dɔɔ

Mateo 8:23-27; Luka 8:22-25

³⁵ Mena wee kenan balinɔɔ nɛ, Yesu yako ɔ kaseela ban nyiaa, “ɛ yela dɛɛ ton gyu boo keɲ dingyin.” ³⁶ Kenɛte be tinaa balan dikpii keɲ yela, te ɲon na ɔ kaseela ban gyoowɔ degbele man te be lanawɔ. Na agbelese ɲaale mɔ silana wɔ. ³⁷ Be kee gyu na te felin dinaa daale korowɔ ne gyɔɔ, te gyɔɔ lon do degbele keɲ man te ke yela ke munu. ³⁸ Deban kenan na Yesu te doo dosoron degbele keɲ wɔle mo ɔ nyee gyakaa keputu dɔɔ. Kenɛte ɔ kaseela ban ke

gyuusu e bɔɔse e nyiaa, “De Gbenjyoo, n be famenɛ ɲgba dɛɛ gyae dee munu yee?” ³⁹ Botɔɔ te Yesu korowɔ te ɔ fae felinj keɲ te ɔ yako loɲ keɲ nyiaa, “Yɛɛ yididi!” Keɲte felinj keɲ tinaa kegyɔ yela, te loɲ keɲ mɔ yɛɛwɔ yididi. ⁴⁰ Keɲte Yesu bɔɔse ɔ kaseela baɲ nyiaa, “Woɲ dɔɔ te ɛ dana gyakolonj mena? ɛ sɛɛ ɛ te lɛɛ ta maɲ di yee?” ⁴¹ Gyakolonj kyaɲa ɔ kaseela baɲ te be bɔɔse dɔɲa nyiaa, “Walaɲ wonɲi yaa kei, te felinj na loɲ gba ne nyii ɔ dei nɛ?”

5

Yesu kekyɔ walaɲ ɲon felinjkumɛɛ doo ɔ man nɛ

Mateo 8:28-34; Luka 8:26-39

¹ Kenanɲ wɔle te Yesu na ɔ kaseela baɲ toɲa boo keɲ gyu Gerasenetena tɛɛle man. ² Yesu ka lee degbele keɲ man pɛ te balee ɲolo ɲon felinjkum doo ɔ man nɛ, leewɔ amusee man kɔɲ kaa gyaɲee na e. ³ Na mena balee ɲonanɲ kyae amusee man botɔɔ, te ɲolo na ɲolo bɛɛ tekaa tale kyaɲ e do agbaraagbaraa bela ya. ⁴ Nawolo nyi nafɔ bɛɛ mo agbaraagbaraa do e ɔ nyinɲmaase na ɔ nawɔɔ man, mɔna ɔ ne tirii ɲa pou leki. Te ɲolo be dana doɲ keɲ waa tale yɔkɔse e ya. ⁵ Nelim na ka weese na ɔ dɔɲ amusee man na bulase dɔɔ botɔɔ ɔ ne fae yeesa, na ɔ na mo boya kɛrɛɛ ɔ wose. ⁶ Balee ɲonanɲ kena Yesu ne kɔɲ lemlɛm nɛ, te ɔ yeuwɔ ke buɲ ɔ siaman. ⁷⁻⁸ Botɔɔ te Yesu fae felinjkum keɲ nyi waa lee balee ɲon man. Keɲte balee ɲon fae yeesa keɲkeɲ nyiaa, “Yesu, Wurubuarɛ Adidote Bu, woɲ te n ne gyae me gyaɲ? Mɛɛ mo Wurubuarɛ mɛɛ doo neɲ teree nyi, na naase maɲ diyem ya.” ⁹ Te Yesu bɔɔse balee ɲon nyi, “N yeke yɛna sena?” Te ɔ yako e nyi, “Ma yeke yɛna dikpii, nawolo nyi da boe.” ¹⁰ Keɲte balee ɲon waase Yesu agbaatee agbaatee nyi, ɔ na gegi felinjkumɛɛ ɲan lee depuɲ kenanɲ man ya. ¹¹ Kekɔɲ mena na kekuirise dikpii daale seɲɛɛ bula keɲ teɲa man bee dii.

¹² Kenje felinkumEE njan doo Yesu teree nyi, “Waaseda, fa daa gbEE na de kaa gyoo kekuiriise kEwO man.” ¹³ BotOo te Yesu sEEwO te ba leewO ka gyoo kekuiriise ban man. Kekuriise ban baa yEE ngba kakponse ala nE, te be yeuwO tisi dekenken kyolonkyolon ken gyu ka gyoo lon man, te be popou munuwO.

¹⁴ Mena dOo balan ban bEE kEE kekuiriise ban dOo nE yeuwO, te be gyuuwO ke yako kpene ken be kOj nE fa balan ban be kyaa donOo ken man nE na akuraase njan man pou. Kenje balan kOjwO kaa kEE kpene ken be kOj nE. ¹⁵ Mena dOo te kyare ya te balan kOjwO Yesu gyan te be naa walan non nafO felinkumEE doo O man nE banEE, na O doona wa abOo na O ditej ken te taj. Ba kena nyi balee non ditej te taj nE, gyakolon gyoo wO nideli. ¹⁶ BotOo te balan ban bOo naa kpene ken be kOj balee non felinkumEE doo O man na kekuiriise ban dOo nE, yako nombia njan pou be kOj nE fa balan akan ban. ¹⁷ Kenje balan ban waase Yesu nyi waa lee be tEEle dOo. ¹⁸ Yesu ka mo waa gyoo degbele man nE, balee non O be kyO e nE waase e nyi waa sila e. ¹⁹ MOna Yesu te sEE ya te O yako e nyiaa, “Ta gyu n dEE, na n kaa yako n lonjtona kpene ken n Gbenjyoo be yEE fa nej, na mena ken O be wii n waranjase nE.” ²⁰ Mena dOo balee non lanjwO, te O gyuuwO donOose kufu njan ne kyaa dupun kenan man nE O ne yako kpene ken Yesu be yEE fa e nE. Te gyakolon gyoo balan ban pou.

Yesu kegyuusu Gyariose bu alebubii nolo, na O kekyO alo non fatabo ne gyO e nE kawee

Mateo 9:18-26; Luka 8:40-56

²¹ Kenan wOle te Yesu besewO gyoo degbele man ton boo ken gyu dingyin. Kenje balan burum kOjwO kaa wuu O dOo boo nOoman botOo. ²² Kenje Gyudatena osom

deni man kegyia ñon bEE baake e nyi Gyariose nE kOŋawO botO. O kena Yesu nE, O ke buŋawO O nawO tEE, ²³ te O waase e nideli nyiaa, “Me bu alebubii ne gyae waa yer. KOn na n kaa mo n nyinmaa gyakaa O dO na waa nyin nyeedon.” ²⁴ Mena dO Yesu sila e lan. Be kee gyu na balan burum silana wO, na bEE soko e.

²⁵ Na alo ñolo kyaa keŋ fatabo ne gyO e kulutooneŋ kufu ala yaa. ²⁶ O te naa diyem nideli teenenŋtena nyinmaa man, te O wOLE O kOba keŋ pou O dana nE nyi waa nyin kawee kekyO. MOna O kawee keŋ na bese bo yEE don kpu. ²⁷⁻²⁸ Alo ñon ke nyii Yesu wose man nombia nE, O gyoowO balan ban man kaa sila Yesu te O yakowO O nyeeman nyiaa, “Akpa me nyin mo me nyinmaa tina O kegba koran na, me kawee gyae ke tan.” Keŋte O ñereketee O wose do balan ban man ka seŋ Yesu wOLE, te O moo O nyinmaa tina O kegba. ²⁹ Karatetee dokolon te fatabo keŋ ne gyO e nE karawO, te O naawO O wose man nyi O kawee te tan. ³⁰ Debokenan man te Yesu naawO nyi don daale ta lee O man. Keŋte O besenawO kEE balan ban gyanee te O bOse wO nyiaa, “AmOte tinaa na ma kegba?” ³¹ BotO te O kaseela ban yako e nyiaa, “Nyar gbagba n naa mena keŋ balan be wuu n dO, na n na bese bOse nyi ‘AmOte tinaa na man?’ ” ³² MOna Yesu gyakaa O ne keO nyi waa naa walan ñon O be tina O kegba nE. ³³ Alo ñon kena mena keŋ O wose be yEE e nE, O moo gyakolon na wose keseree kaa buŋ Yesu nawO tEE te O yako e kpene keŋ be kOn nE pou. ³⁴ BotO te Yesu yako e nyiaa, “Me bu, n keLEE man di dO te n nyin kawee kekyO. Ta wosefEreŋ man, nawolo nyi n kaale keŋ pou te tan.”

³⁵ Yesu ka seŋ botO O ne kolosi nE, baale leewO Gyudatena osom deni man kegyia Gyariose ñon dEE kaa yako e nyiaa, “N bu alebu ñon ta yem. Weera te n ne naase de Gbengyoo ñon diyem bela” ³⁶ MO Yesu ta mo balan ban

nombia njan bɔɔ kaa yako njon nɛ yɛɛ kolo ya. Mena dɔɔ ɔ yako ɔsom deni man kegyia njon nyiaa, “Na yee ya, nyan lɛɛ maɲ di.” ³⁷ Mena dɔɔ Yesu te yela nolo ke sila e kpu na Pita na Gyemisi, na Gyemisi ɔ naabu Gyɔn baagen ya. ³⁸ Be ka benaa Gyudatena ɔsom deni man kegyia Gyariose njon dɛɛ nɛ, Yesu nyiiwɔ na balan ne wii na bɛɛ fae yeesa keɲkeɲ. ³⁹ Yesu ka gyoo dekpɔnalan keɲ man nɛ te ɔ bɔɔse balan baɲ nyiaa, “Weera te ɛ ne wii te ɛ ne fae yeesa? Bu njon ta yeɲa ta ya, ɔ doo dosoroɲ bo.” ⁴⁰ Botɔɔ te balan baɲ boɲo Yesu. Keɲte ɔ gegi balan baɲ pou lee te ɔ moo bu njon ɔ kya na ɔ naa, na ɔ kaseela batooro baɲ be silana e nɛ, te be gyuuwɔ deni keɲ man woo njon doo nɛ. ⁴¹ Keɲte ɔ kyaɲa bu njon nyinmaa man te ɔ yako e nyiaa, “Talita kumi!” Kei nawolo nyi, “Aleubii, me kpa koro.” ⁴² Karatetee dokoloɲ te alebu njon korowɔ seɲ ɔ ne tɛɛ. Keɲte gyakoloɲ gyoo wɔ nideli. Na bu njon te di kulutooneɲ kufu ala. ⁴³ Botɔɔ te Yesu faree wɔ nideli nyi be na yeli walaɲ na walaɲ ke nyii nombii kei ya. Te ɔ yako wɔ nyi baa gyae kolo fa bu njon ke di.

6

Ba ke bɛɛ Yesu Nasarɛte donɔɔ man

Mateo 13:53-58; Luka 4:16-30

¹ Kenan wɔle te Yesu na ɔ kaseela baɲ lee botɔɔ gyu njon gbagba ɔ dɛɛ. ² Gyudatena keɲɛɛfowee kelii nɛ, ɔ korowɔ gyu bɔ ɔsom deni man ɔ na wola wɔ Wurubuare nombia. ɔ nombia njan ɔ na wolo nɛ doo balan baɲ pou nɔɔ te be bɔɔsewɔ nyiaa, “Aleɲ yaa balee kei nyinɲa abɔɔ keɲa pou lee? Aleɲ yaa ɔ nyinɲa mena nyansa kei lee? Keɛ gyakoloɲ nombia njan ɔ ne yɛɛ?” ³ Na kapenta njon yaa yee? Na ɔ naa yeɲa Mɛɛre yee? Na ɔ naabia yeɲa Gyemisi na Gyosɛfo na Simɔn na Gyuda yee? Na daa na ɔ desina kyaa la kebo yee?” Mena dɔɔ ba te lɛɛ e do ya.

⁴ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, “Balan ne bu Wurubuarɛ dekpɛŋkpeŋgyɔɔre yenan kamaɛ, mɔna ŋon gbagba ɔ donɔɔ man balan, na ɔ loŋtona na ɔ dekpɛŋalanmantena bee buu na e ya.” ⁵ Mena dɔɔ Yesu te tale yɛɛ gyakolonɔ nombia burum ɔ dɛɛ botɔɔ ya. ɔ moo ɔ nyiŋmaa bo gyakaa balan kyomii baale bo dɔɔ, te ɔ kyɔɔ wɔ be kawese. ⁶ Yesu wose yɛŋa e ŋgba mena keŋ ɔ balan gbagba te lɛɛ e di ya nɛ dɔɔ. Keŋte ɔ leewɔ donɔɔ keŋ man, ta kila akuraase ŋan man ɔ na wola wɔ Wurubuarɛ nombia.

Yesu kekpila ɔ kaseela kufu bala ban

Mateo 10:5-15; Luka 9:1-6

⁷ Te Yesu baake ɔ kaseela kufu bala ban te ɔ kpilii wɔ bala bala. Te ɔ fa wɔ donɔ keŋ baa mo di felinɔkumɛɛ dɔɔ. ⁸ Keŋte ɔ yako wɔ nyiaa, “ɛ na mo kolo tela kpu na ɛ gbutuse ya. ɛ na mo weenɛɛ, yaa akpo yaa kɔba tela ya. ⁹ ɛ do nkyokotase, mɔna ɛ na mo kegbase tela kpu ya. ¹⁰ ɛ gyu donɔɔ daale man te dekpɛŋalan keŋ man be lɛɛ ŋon nɛ, ɛ kyaa botɔɔ kaboena ɛ ka mo lee donɔɔ kenan man. ¹¹ Te akpaa ɛ gyu yenan daale te ba te lɛɛ ŋon yaa be te nyii ŋon ya nɛ, ɛ lee botɔɔ na ɛ kpiisi ya nkyokotase aŋasa lɔ wɔ na ke di adansɛɛ tia wɔ nyi Wurubuarɛ be gyae waa tina wɔ yela ya.” ¹² Mena dɔɔ be gyuuwɔ kekolosi Wurubuarɛ nombia ŋan fa balan, nyi baa kyɛɛkee lee be gbɛɛneŋ kumɛɛ man kɔŋ Wurubuarɛ gyan. ¹³ Be gegi felinɔkumɛɛ burum lee balan man, te ba moo nunɔ fee kaweesetena burum te ba wose yɛɛ wɔ donɔ.

Gyɔn Wurubuarɛ loŋsɔɔre yɛŋ

Mateo 14:1-12; Luka 9:9-13, 19-20

¹⁴ Abɔɔ ŋan pou Yesu be yɛɛ nɛ, yela ɔ yele yaaseewɔ gyu yenan kamaɛ te gyoo Herode mɔ nyiiwɔ. Be ke nyii Yesu yele nɛ, na baale kpa “Gyɔn Wurubuarɛ loŋsɔɔre

ɲon ɔ ba yem nɛ yaa Wurubuarɛ gyuusuwɔ lee yerɲ man, mena dɔɔ te ɔ nyiɲa doɲ ɔ ne yɛɛ gyakolonɲ nombia na nombia dinaana keɲa nɛ.” ¹⁵ Baale mɔ kpa, “ɲon yɛna Wurubuarɛ dekpɛɲkpɛɲgyɔɔre Elia,” te baale mɔ kpa “ɔ yɛɛ gyangba Wurubuarɛ akpɛɲkpɛɲgyɔɔra baɲ bɔɔ kyaa kaalaɲ nɛ man ɲolo e.” ¹⁶ Gyoo Herode kenyii mena nɛ ɔ yakowɔ nyiaa, “Gyɔn ɲon mɔɔ kara ɔ nyee nɛ bese la foɲ nɛ!” ¹⁷⁻¹⁸ Nawolo nyi na Gyɔn gyakaa ɔ ne yako gyoo Herode nyi, “Gbɛɛ be doo nyi waa mo ɔ kegyia Filipo wɛɛle yala ɲgba mena keɲ ɔ be yɛɛ nɛ ya.” Mena dɔɔ gyoo Herode gbagba yela be kyaɲa Gyɔn te ba doo e agbaraagbaraase mo e ketɔ deni. ¹⁹ Nombii kei dɔɔ Herodia moo Gyɔn do ɔ tɔɔ man, te ɔ gyae gbɛɛ keɲ waa mo ko e mɔna ɔ bɛɛ tale ya. ²⁰ Nawolo nyi gyoo Herode gyeɲ nyi Gyɔn yɛɛ walaɲ ɲon ɔ gbɛɛneɲ tenɛɛ Wurubuarɛ siaman, te ɔ ta mo ɔ wose mɔ fa Wurubuarɛ. Mena dɔɔ gyoo Herode na weese Gyɔn keɲ nyi nombiikum daale be yɛɛ e ya. Debaɲ kamaɛ keɲ gyoo Herode de nyii Gyɔn nɔɔwoya na bɛɛ seɲ e nideli ya, mɔna ɔ ne gyae nyi waa tei e.

²¹ Keɲa pou wɔle nɛ, gbɛɛ kaa torowɔ fa Herodia. Nawolo nyi Gyoo Herode kee di ɔ kalolawee nɛ, ɔ baake ɔ kegyiise na ɔ yoonɔɔtena kegyiise na Galeliatena baɲ ba wose dana obuo nɛ, nyi be kaa di wee keɲ kyɔ e. ²² Ba ke gyaɲee keɲ nɛ, Herodia bu alebu kɔɲawɔ kaa sɔe te yɛɛ gyoo Herode na balaɲ baɲ pou kyeo. Botɔɔ te gyoo Herode yako alebu ɲon nyiaa, “Yako maɲ kpene kamaɛ keɲ n ne gyae, na maa fa neɲ.” ²³ Keɲte gyoo Herode kaɲa ntam kpu fa bu ɲon nyiaa, “Kpene kamaɛ keɲ n bɔɔse maɲ na maa fa neɲ. Akpaa me gyoori koraj te n ne gyae na, maa kpase ke man fa neɲ.” ²⁴ Botɔɔ te alebu ɲon leewɔ yenaɲ gyu ke bɔɔse ɔ naa nyiaa, “Nna, woɲ te maa bɔɔse?” Botɔɔ te ɔ naa yako e nyiaa, “Yako nyi n ne gyae

Gyɔn Wurubuarɛ loɔsɔɔre ɲon nyee.”²⁵ Debokenaɲ man te alebu ɲon barasewɔ gyu gyoo Herode gyaɲ ke yako e nyiaa, “Mɛɛ gyae n ke kara Gyɔn Wurubuarɛ loɔsɔɔre nyee do tasa taɲtaɲalaɲ man fa maɲ.”²⁶ Nombii kei takaa gyoo Herode nideli, mɔna ntam keɲ ɔ be kam ɲɔɔla baɲ siaman dɔɔ nɛ, ɔ te tale bɛɛ ya.²⁷ Mena dɔɔ debokenaɲ man te ɔ kpila ɔ balan baɲ bɛɛ kɛɛɛ balan nyeeya nɛ man ɲolo nyi, waa gyu ke kara Gyɔn nyee kɔna e. Keɲte balee ɲon gyuu deni keɲ man Gyɔn doo nɛ ka lese e kara ɔ nyee.²⁸ Keɲte ɔ moo ke do tasa taɲtaɲalaɲ man kɔna gyoo Herode te ɔ moowɔ fa alebu ɲon, te ɲon mɔ moo ke fa ɔ naa.²⁹ Gyɔn kaseela baɲ kenyii ɔ yeɲ nɛ, be gyuuwɔ ka mo e ke wuu.

Yesu kefa balan kakpoɲse banon weenɛɛ

Mateo 14:13-21; Luka 9:10-17; Gyɔn 6:1-14

³⁰ Yesu kpilala kufu bala baɲ ɔ be kpilii nɛ besewɔ kɔɲ kaa yako e nombia ɲan pou bɔɔ yɛɛ, na ɲan pou bɔɔ wola balan nɛ.³¹ Na mena keɲ balan na gyem tisi be dɔɔ beɲ dɔɔ nɛ, be te nyiɲ gbɛɛ baa di weenɛɛ gba ya. Mena dɔɔ Yesu yako wɔ nyiaa, “ɛ yela dɛɛ wɔɲ da wose lee yenaɲ gyu botɔɔ keɲ balan be kyaa ya nɛ, na ɛ kaa fɛɛfo.”³² Keɲte ba gyooowɔ degbele man te be laɲa botɔɔ keɲ balan be kyaa ya nɛ.³³ Mɔ be kee gyu nɛ, balan burum naa wɔ te ba gyeɲawɔ nyi baɲ benaɲ. Mena dɔɔ balan leewɔ donɔɔse ɲan man pou yeu gyu ka gyoo botɔɔ keɲ bee gyu nɛ, pɛte Yesu na ɔ kaseela baɲ kaa gyooowɔ botɔɔ.³⁴ Yesu ke tisi lee degbele keɲ man na ɔ kena balan burum baɲ nɛ, be nombia yɛɛ e waraɲase. Nawolo nyi na be yɛɛ ɲgba namense baɲ bɔɔ dana gbɛɲgyoo ya nɛ. Mena dɔɔ ɔ fiasɛɛ ɔ na wola wɔ abɔɔ burum.³⁵ Mena debaɲ kenaɲ na te lii balinɔɔ, mena dɔɔ ɔ kaseela baɲ kɔɲawɔ ɔ gyaɲ kaa yako e nyiaa, “Kɛbo

yEE njale nsana ke, te tEE mo te yuu. ³⁶ Lo balan ban gbEE na baa gyu donɔɔse na akuraase njan na benaa nE man, na be kaa gyae kolo lEE di.” ³⁷ Mo Yesu yako wo nyiaa, “EmEE gbagba e gyae kolo fa wo na baa di.” Keŋte be boɔse e nyiaa, “Da mo tomyEEre kulutoo dokolonj kɔba lEE weenEE koranj na, gyae ka yee balan burum kewo pou?” ³⁸ Botɔɔ te Yesu mo boɔse wo nyiaa, “Bodobodose anjonj te e dana? E gyu ke kEE.” Be ke gyu ke kEE nE te be kaa yako e nyiaa, “Bodobodose abiliŋ anonj na kpebia bala pE te de dana.” ³⁹ Keŋte Yesu yako o kaseela banj nyi baa yela balan banj ke kyakee akpii akpii njalese nalanj njan doɔ. ⁴⁰ Mena doɔ balan banj kyakeewo akpii akpii. Akpii njale yEE balan soŋononj (100) te njale mo yEE balan soŋola na kufu (50). ⁴¹ Botɔɔ te Yesu moo bodobodose anonj na kpebia bala banj, te o gyinaa o nyee kEE adido te o fanewo do WurubuarE noɔ. Te o kEEre nj fa o kaseela banj nyi baa kpEEre fa balan banj. ⁴² Balan banj pou diiwo baa ba kegyaebii. ⁴³ Be ke di tanj nE, o kaseela banj toɔsee bodobodose na kpebia buruburu njan boɔ dii kaase na, be nyinja donjase kufu ala (12). ⁴⁴ Balan banj boɔ di weenEE njan nE, be man baala baagenj yEE balan kakponjse banonj (5000).

Yesu keta loj doɔ

Mateo 14:22-23; Gyɔn 6:15-21

⁴⁵ Debokenanj man te Yesu yela o kaseela banj gyoowo degbele man kyanj gbEE be gyu Betesaida donɔɔ keŋ ke kyaa boo keŋ dingyiŋ nE, na njon ke lo balan banj gbEE. ⁴⁶ O ke lo balan banj gbEE tanj nE, o gyuuwo bula doɔ o kaa fane. ⁴⁷ Kelii balinɔɔ nE, na degbele keŋ te lii boo keŋ nsana nsana, te kaa Yesu waagenj boo keŋ dingyiŋ. ⁴⁸ Botɔɔ te Yesu kEEwo na felij ne gyoo gyanjee na o kaseela banj, mena doɔ bEE kaa na degbele keŋ kesaa.

Kenje ɔ karateɛwɔ ta loŋ keŋ dɔɔ gyu be gyaŋ, te ɔ yeɛwɔ ŋgba ɔ ne gbaa wɔ nɛ. ⁴⁹ ɔ kaseela baŋ kena e ɔ doŋ loŋ keŋ dɔɔ ɔ ne kɔŋ nɛ, na ba gyeŋ nyi ɔ yeɛ woo e te be fae yeesa. ⁵⁰ Nawolo nyi be popou naa e te gyakolonŋ kyaŋa wɔ. Debokenaŋ man te Yesu kolosiwɔ na wɔ nyi, “ɛ nyiŋ konɔɔ! ɛ na yee ya! Maŋ e.” ⁵¹ Botɔɔ te ɔ gyoowɔ kyaa degbele keŋ man kpu na wɔ, te felinŋ ŋon nɔɔ yɔkɔsewɔ. Nombia keŋa doo ɔ kaseela baŋ nɔɔ nideli. ⁵² Yesu ka mo bodobodose anonŋ kpala balaŋ kakpoŋse banonŋ baŋ nɛ, ɔ kaseela baŋ te nyii ka asɛɛ ya, nawolo nyi na be sɛɛ be ta gyeŋa walaŋ ŋon dinɔɔ Yesu yeɛ ya.

Yesu kekyɔ kaweesɛ Genesareti tɛɛle man

Mateo 14:34-36

⁵³ Kenje ba toŋa boo keŋ gyu Genesareti tɛɛle man, te be kpaŋa ba degbele keŋ botɔɔ. ⁵⁴ Be ka betaa lee degbele keŋ man pɛ, te balaŋ naa Yesu te ba gyeŋawɔ nyi ŋon ŋonaŋ. ⁵⁵ Mena dɔɔ balaŋ yekiiwɔ lee tɛɛle kenaŋ yenaŋ kamaɛ man kɔŋ ɔ gyaŋ. Yenaŋ kamaɛ keŋ be nyii nyi Yesu kyaa na, bɛɛ kɔŋ na ba seele be kaweesetena ba afoŋoŋse dɔɔ bɛɛ kɔŋ botɔɔ. ⁵⁶ Te akuraase yaa donɔɔse kamaɛ ŋan man Yesu de gyu nɛ, balaŋ na mo be kaweesetena kaa see abɔntere man, na ba te waase e nyi waa yela kaweesetena baŋ ka mo be nyiŋmaase tina ɔ kegba nɔɔbii paŋpaŋ bo gba. Te baŋ pou bɔɔ tina ɔ kegba keŋ nɛ, wose yeɛ wɔ doŋ.

7

Farasiitena na Gyudatena mmaraa wolala kolosi be naanaɔ
kesila wose man nombia

Mateo 15:1-9

¹ Wee daale nɛ, Farasiitena na Gyudatena mmaraa wolala baale baŋ bɔɔ lee Gyerusalɛm donɔɔ man nɛ, kaa

yilaawɔ Yesu gyaŋ. ² Botɔɔ te be naawɔ nyi, ɔ kaseela baŋ baale te faafo be nyiŋmaase ŋgba mena keŋ ba beneŋ amanberɛse na wola wɔ nɛ ya pɛte bee dii. ³ Nawolo nyi Farasiitena na Gyudatena baŋ pou bee tina ba beneŋ amanberɛse ŋan yela ya. Mena dɔɔ nyi akpaa ba te faafo be nyiŋmaase ŋgba mena keŋ be naanaɔ be yako see ya na bɔɔ ne dii ya. ⁴ Mena ke mɔ te akpaa ba lee kebu man kɔŋ na, bɛɛ saase ba wose pɛte baa di weenɛɛ. Ba beneŋ amanberɛse boe nideli. Be dana gbɛɛneŋ ŋan bɛɛ mo saase ba leenɔɔse na tasase na osuŋse mɔ. ⁵ Mena dɔɔ Farasiitena na Gyudatena mmaraa wolala baŋ bɔɔse Yesu nyiaa, “Weera dɔɔ te n kaseela baŋ bee di da beneŋ amanberɛse dɔɔ ya? Nawolo nyi bɔɔ ne faafo be nyiŋmaase ŋgba mena keŋ da beneŋ amanberɛ nawolo nɛ pɛ baa di ya!” ⁶ Keŋte Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “ɛ ne yɛɛ ɛ wose ŋgba ɛ yɛɛ balaŋ kpaakpaaɔ nɛ, mɔna ɛ na beo ɛ wose bo. ɛ nombia ŋan Wurubuarɛ be tɛɛ ɔ dekperŋkperŋgyɔɔre Yesaya dɔɔ yako ɔ nombia aŋmaraseŋ see ŋan man nɛ yɛɛ ampaŋ. ɔ yakowɔ nyiaa, ‘Wurubuarɛ kpa, balaŋ kɛwɔ dana be nɔɔ bo bɛɛ yako nyi bee bu maŋ, mɔna be konɔɔse man na bɔɔ na mo maŋ yɛɛ kolo ya.

⁷ Bɛɛ som maŋ bo yakaa,

nawolo nyi mmaraase ŋan denibalaŋ be yɛɛ nɛ te be dana bɛɛ wola balaŋ nombia.’

⁸ ɛ te tina Wurubuarɛ mmaraase ŋan yela, te ɛ dana ɛ beneŋ amanberɛse ŋan balaŋ na wolo nɛ man.” ⁹ Keŋte Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, “ɛ gyeŋ adao gbɛɛneŋ ŋan ɛ na mo bɛɛ Wurubuarɛ nombia ŋan, na ɛ ke nyiŋ di ɛ beneŋ amanberɛse ŋan dɔɔ. ¹⁰ Nawolo nyi gyaŋgba keŋ de naana Mosesi yakowɔ Wurubuarɛ mmaraase ŋan man nyiaa, ‘Bu n kya na naa, te walaŋ kamaɛ ŋon ɔ kolosi

nombiakumEE tia ɔ kya yaa ɔ naa na, kaboena nyi baa ko e.’ ¹¹ Mɔna emEE ne yako nyiaa, ‘Akpaawo de yako ɔ kya yaa ɔ naa nyi, “Kpene kej nafɔ me dana maa mo kyɔ neɲ ne yEE Koriban ke.”’ (Koriban kei nawolo nyi, kpene kej yEE WurubuarE wui). ¹² Dekɔɲ mena na, e bEE tekaa fa ɔtenate gbEE waa yEE kolo fa ɔ kya yaa ɔ naa ya. ¹³ Mena yaa e na mo e beney amanberEse ɲan wɔlee WurubuarE nombia ɲan, te e yEE ɲa see e bia mɔ. Te e ne yEE nombia burum ɲan ɲe yEE ɲgba keɲa dinɔɔ ne kpɔ.”

Kpene kej ne yEE walaɲ ayimEE

Mateo 15:10-20

¹⁴ Kenanɲ wɔle ne, Yesu besewɔ baake balaɲ baɲ pou kaa yilaa ɔ gyan te ɔ yako wɔ nyiaa, “E popou e tei man, na e ke nyii nombia keɲa man nideli. ¹⁵ Kolo be kyaa kej ke da lee yenanɲ gyoo walaɲ wose man na, ke gyae ke tale yEE e ayimEE ya. Mɔna kpene kej na lee walaɲ man kɔɲ ne, kej ne yEE na e ayimEE. ¹⁶ Walaɲ kamaE ɲon ɔ dana deɲele anenyiiɲ dei ne, waa see deɲele na waa nyii.” ¹⁷ Yesu ka lee balaɲ baɲ man gyu dekpanjalaɲ man ne, ɔ kaseela baɲ bɔɔse e dudu kej aseE. ¹⁸ Botɔɔ te ɔ bɔɔse wɔ nyiaa, “Mena dɔɔ emEE mɔ be nyii nombia aseE yee? E ba gyeɲ nyi kpene kamaE kej na lee yenanɲ gyoo walaɲ wose man na, ke bEE yEE e ayimEE yee? ¹⁹ E ba gyeɲ nyi na ɔ konɔɔ man te ɲee gyu ka gyoo yee? ɲee gyu bo ka gyoo ɔ dubulu man, na ta lee ɔ wose man.” Yesu ke yako kei ne, na ɔ nawolo baa nyi weenEE kamaE dei na kedi. ²⁰ Keɲte Yesu yako wɔ nyiaa, “Kpene kamaE kej na lee walaɲ konɔɔ man ne, kej ne yEE na e ayimEE. ²¹ Nawolo nyi walaɲ konɔɔ man te nombiakumEE pou na lee. Mena abɔɔ keɲa ɲaale yena, kafonɲ na ɲmEEleɲ na balaɲ kako na yale kewɔlee, ²² na sibii na nombiakumEE keyEE, na kabeo na kewɔlee nombia na balaɲ kekɔla, na nombiakumEE ka mo gyakaa balaɲ dɔɔ, na wose kegate

adido na diyinj nombia. ²³ NombiakumEE keŋa pou na lee bo walaŋ konɔɔ man, te ŋan ne yEE na e ayimEE.”

Siria alo ŋolo ke lEE Yesu di

Mateo 15:21-28

²⁴ Lee botɔɔ te Yesu korowɔ gyu Tae na Sidɔn donɔɔse ŋan ŋe yEE Iseraetena donɔɔse ŋa nE yenaŋ. Te ɔ ka gyoowɔ dekpaŋalaŋ daale man keŋ ɔ te gyaee nyi ŋolo ka gyeŋ nyi ɔ kyaa botɔɔ ya, mɔna balaŋ naa e. ²⁵ Te alo ŋolo ŋon felinjum doo ɔ bu alebubii man ka betaa nyii nyi Yesu kyaa botɔɔ nE, te ɔ kaa buŋawɔ ɔ nawɔɔ tEE. ²⁶ Na alo ŋonaŋ yEE Giriki alo e, te ba lola e bo Fonisia keŋ ke kyaa Siria tEEle man nE. Keŋte ɔ sola Yesu nyi waa gegi felinjum keŋ lee ɔ bu ŋon man. ²⁷ Botɔɔ te Yesu bɔɔse e nyiaa, “Nyi n dana bia na, n ke sEE mo be weenEE fa babaase? Koa, n ke taŋgbEE mo weenEE ŋan fa bia kedi pE. Te akpaa be dii kaase na, pE na na n ka mo fa babaase.” ²⁸ Keŋte alo ŋon mɔ yako e nyiaa, “Ayi, me Gbenjyoo, doo mena. Mɔ babaase baa tale fiu weenEE ŋan bia ne dii te ŋEE yale tEEle man nE di.” ²⁹ Botɔɔ te Yesu yako alo ŋon nyiaa, “Nɔɔ keŋ n be tiri fa maŋ nE dɔɔ ta, felinjum keŋ ta lee n bu alebubii ŋon man.” ³⁰ Alo ŋon ka lee botɔɔ gyu ɔ dEE nE, te ɔ kenaawɔ nyi ɔ bu ŋon doo mpa dɔɔ na felinjum keŋ ta lee ɔ man.

Yesu kekyɔ omumuu ŋolo kawee

Mateo 15:29-31

³¹ Yesu ka lee Tae donɔɔ man nE, ɔ tEEwɔ Sidɔn donɔɔ man ka lee Galelia boo nɔɔ nɔɔ kɔŋ donɔɔse kufu ŋaale tEEle man. ³² Keŋte balaŋ baale moo balee ŋolo ŋon ɔ deŋela be tɔɔ te ɔ bEE tale kolosi nideli ya nE kɔŋ Yesu gyaŋ. Te ba sola e nyi waa mo ɔ nyinjmaa gyakaa ɔ dɔɔ, na waa kyɔ e ɔ kawee. ³³ Botɔɔ te Yesu moo kawee te ŋon lee balaŋ baŋ man gyu yenaŋ. Te ɔ moo ɔ nyinjmaasebia do kawee te ŋon deŋela man, te ɔ tɔɔ nɔɔlonj mo tina ɔ

laakem. ³⁴ Te Yesu kEE adido te ɔ lee weeseE te ɔ yako e nyiaa, “Efata!” Keŋ nawolo nyi toro! ³⁵ Debokenaŋ man te ɔ deŋela torowɔ te ɔ laakem booliwɔ, te ɔ talewɔ kolosi nideli. ³⁶ Keŋte Yesu faree balaŋ baŋ nideli nyi be na yako walaŋ kamaE ya. Mɔna keŋ na ɔ ke faree wɔ koranŋ nE, keŋ gba te be yela balaŋ nyiiwɔ beinŋ. ³⁷ Balaŋ baŋ wose yeŋawɔ nideli te be yakowɔ nyiaa, “Yesu te yEE kpene kamaE nideli. ɔ te yela deŋela atɔɔsatena ne nyii dei, te omumuuse mɔ ne kolosi.”

8

Yesu kefa balaŋ kakpoŋse banaara (4000) weeneE
Mateo 15:32-39

¹ Debaŋ daale bela nE, balaŋ burum baale besewɔ kɔŋ kaa yilaa Yesu gyaŋ. Na bɔɔ dana kolo baa di ya, te Yesu baake ɔ kaseela baŋ kɔŋ ɔ gyaŋ yako wɔ nyiaa, ² “Balaŋ kEwɔ nombia dana maŋ waraŋase. Nawolo nyi gyEŋ weeya kpaakpaa atooro yaa ŋgba be kyaa me gyaŋ, te kolo be doo baa di ya nE. ³ Nyi akpaa me lɔ wɔ gbEE na tanam na, be sia gyae kaa biri wɔ gbEEnaa man. Nawolo nyi be man baale lee lemlen” ⁴ Botɔɔ te ɔ kaseela baŋ bɔɔse e nyiaa, “Aleŋ te walaŋ waa nyinŋ weeneE depampaa kei dɔɔ na ka yee mena balaŋ burum kEwɔ?” ⁵ Keŋte Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, “Bodobodose aŋmoŋ te E dana?” Te be yako e nyi be dana bodobodose nyetooro. ⁶ Te Yesu yela balaŋ baŋ kyakeewɔ tEEle man, te ɔ moo bodobodose nyetooro ŋan te ɔ fanewɔ fa WurubuarE karaŋ, te ɔ kERE ŋa mo fa ɔ kaseela baŋ nyi baa mo kpELEE balaŋ baŋ. Keŋte baŋ mɔ moo ŋa kpELEE balaŋ baŋ. ⁷ Na ɔ kaseela baŋ dana kpebia kyomii baale mɔ. Te Yesu moo kpebia baŋ mɔ te ɔ fanewɔ fa WurubuarE karaŋ te ɔ moo ŋa fa wɔ nyi baa mo kpELEE fa balaŋ baŋ. ⁸ Balaŋ baŋ pou diiwɔ baa nideli. Kenanŋ wɔle te ɔ kaseela baŋ tɔɔsee buruburu akanŋ ŋan na, be

nyinja donjatɔɔse nyetooro. ⁹ Balaŋ baŋ bɔɔ di weenɛɛ ŋan nɛ, be man baala yɛɛ balaŋ kakpoŋse banaara (4000). Yesu ke lɔ balaŋ baŋ gbɛɛ nɛ, ¹⁰ te ŋon na ɔ kaseela baŋ gyoowɔ degbele man gyu Dalimanuta tɛɛle man.

Farasiitena ne gyae nyi Yesu waa yɛɛ gyakolonɔ nombia wola wɔ

Mateo 16:1-4

¹¹ Keŋte Farasiitena baale kɔŋawɔ Yesu gyaŋ bɛɛ bɔɔɔse e nombia na baa mo teese ɔ nɔɔ man. Be yako e nyi waa yɛɛ gyakolonɔ nombia na kawola nyi ɔ lee Wurubuarɛ gyaŋ ampaŋ. ¹² Botɔɔ te Yesu lee weesɛɛ ɔ man te ɔ yako wɔ nyiaa, “Wɔŋ dɔɔ te ɛmɛɛ gyɛŋ wee kei balaŋ ne gyae nyi maa yɛɛ gyakolonɔ nombia wola ŋon? Ampaŋ yaa mɛɛ yako ŋon nyiaa, mɔɔ gyae maa yɛɛ gyakolonɔ nombia wola ŋon ya.” ¹³ Keŋte Yesu leewɔ balaŋ baŋ gyaŋ, te ɔ moo degbele toŋ gyu boo keŋ dingyiŋ.

Yesu kefaree ɔ kaseela lee Farasiitena na Herodetena wose man

Mateo 16:5-12

¹⁴ Yesu na ɔ kaseela baŋ kee gyu nɛ, na ɔ kaseela baŋ te wolee be ta mo bodobodo ŋaale tela kpu na dokolonɔ keŋ doo ba degbele keŋ man nɛ ya. ¹⁵ Te Yesu faree ɔ kaseela baŋ nyiaa, “ɛ kɛɛ ɛ wose man nideli lee Farasiitena na Herodetena wose man. Nawolo nyi be dinɔɔ yɛɛ ŋgba tee keŋ bɛɛ mo do bodobodo man te kɛɛ koro nɛ.” ¹⁶ Botɔɔ te ɔ kaseela baŋ yako dɔŋa nyiaa, “Keŋ de ta mo bodobodo tela ya dɔɔ te ɔ ne yako mena nɛ.” ¹⁷ Yesu ka gyɛŋ kpene keŋ bɛɛ yako nɛ te ɔ bɔɔɔse wɔ nyiaa, “Weera dɔɔ te ɛ ne kolosi nyi ɛ ta mo bodobodo tela ya? Mena dɔɔ ɛ ta gyɛŋa ta nombia man yee? Ya agyuɛŋse man ta toro ta yee? ¹⁸ ɛ dana sia nɛ, ɛ bɛɛ naa yee? Te ɛ dana deŋela mɔ nɛ, ɛ bee nyii nombia yee? ɛ bɛɛ tɔɔɔse nombia yee? ¹⁹ Debaŋ keŋ mɔɔ kɛɛɛ bodobodose anɔŋ ŋan kpɛlɛɛ balaŋ kakpoŋse

banon̄ ban̄ te bɔɔ dii baa nɛ, don̄atɔɔse ān̄mon̄ te ɛ tɔɔsee buruburu akan̄ ŋan wulu?” Ken̄te be tiran̄ɔɔ nyi, “Don̄atɔɔse kufu ala.” ²⁰ Te Yesu besewɔ bɔɔse wɔ nyiaa, “Deban̄ ken̄ mɔ kɛɛɛ bodobodose nyetooro ŋan kpɛɛɛ balan̄ kakpon̄se banaara (4000) ban̄ te bɔɔ dii baa nɛ, don̄atɔɔse ān̄mon̄ te ɛ tɔɔsee buruburu akan̄ ŋan wulu?” Ken̄te be tiran̄ɔɔ nyi, “Don̄atɔɔse nyetooro.” ²¹ Botɔɔ te Yesu bɔɔse wɔ nyi, “ɛ sɛɛ ɛ te nyii ta nombia ŋan man yee?”

Yesu kekyɔ siayɛɛɛsate ŋolo

²² Yesu na ɔ kaseela ban̄ ke kɔŋ Bɛtesaida don̄ɔɔ man nɛ, te balan̄ baale moo siayɛɛɛsate ŋolo kɔŋ ɔ gyan̄ te ba waase e nyi waa mo ɔ nyin̄maa tina e na ɔ sia ke gyuuusu. ²³ Botɔɔ te Yesu kyan̄a siayɛɛɛsate ŋon nyin̄maa man te ɔ moo e lee don̄ɔɔ ken̄ man, te ɔ tɔɔ nɔɔlon̄ woli ɔ sia te ɔ moo ɔ nyin̄maa gyakaa ɔ dɔɔ te ɔ bɔɔse e nyiaa, “N ne naa kolo?” ²⁴ Ken̄te balee ŋon gyinaa ɔ sia kɛɛ adido te ɔ yakowɔ nyiaa, “Mɛɛ naa balan̄, mɔna be yɛɛ ŋgba daase ne tɛɛ la nɛ.” ²⁵ Te Yesu besewɔ mo ɔ nyin̄maa tina balee ŋon sia bela. Ken̄te ɔ sia gyuuusuwɔ, te ɔ naa kpene kamasɛ nideli. ²⁶ Botɔɔ te Yesu lɔɔ balee ŋon gbɛɛ te ɔ faree e nyiaa, “Na bese gyu don̄ɔɔ ken̄ man bela ya. Ta gyu n dɛɛ.”

Pita kpa Yesu yɛna nyeelɛɛre ŋon

Mateo 16:13-20; Luka 9:18-21

²⁷ Kenan̄ wɔle te Yesu na ɔ kaseela ban̄ gyuu don̄ɔɔse ŋan ŋe kyaa benaa na Kaesaria Filipi don̄ɔɔ ken̄ nɛ. Be kee gyu ken̄ nɛ te ɔ bɔɔse ɔ kaseela ban̄ nyiaa, “Balan̄ ne kolosi ma wose man nombia na, be kpa man̄ yɛna amɔ?” ²⁸ Botɔɔ te ɔ kaseela ban̄ tiran̄ɔɔ nyi, “Baale kpa nyan̄ yɛna Gyɔn Wurubuarɛ lon̄sɔɔre ŋon, baale mɔ kpa nyan̄ yɛna Wurubuarɛ dekpen̄kpen̄gyɔɔre Elia, te baale mɔ

kpa n yεε Wurubuarε akpenkpenkyɔɔra banj man ηolo e.”²⁹ Kenje Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, “Emεε mɔ de? ε kpa maŋ yεna amɔ?” Botɔɔ te Pita tiranɔɔ nyiaa, “Nyan yεna Kristo, nyeelεere ηon Wurubuarε be yako see nyi waa kɔŋ nε”³⁰ Botɔɔ te Yesu faree wɔ nyi be na yako ɔ wose man nombia fa ηolo na ηolo ya.

Yesu kekolosi lee ɔ yen na ɔ kefon wose man

Mateo 16:21-28; Luka 9:22-27

³¹ Kenan wɔle te Yesu fiasεε ɔ na wola ɔ kaseela banj nombia nyiaa, “Kaboena nyi maŋ Deniwalaŋ Bu ηon maa naa diyem nideli, na Gyudatena kegyiise na Wurubuarε saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala banj ke bεε maŋ nyi na maŋ yεna nyeelεere ηon ya. Baa ko maŋ, mɔ weeya atoorote keŋ na maa fon lee yen man.”³² Yesu ka toro nombia keŋa yako fa ɔ kaseela banj nε, te Pita moo e lee yenaŋ te ɔ faree e nyi ɔ na kolosi mena ya.³³ Botɔɔ te Yesu gεεsewɔ kεε ɔ kaseela banj te ɔ fae Pita nyiaa, “Ta lee me gyan, ɔbɔnsam! Na Wurubuarε kegyaebii te n na gyuen ya, mɔna denibalaŋ kegyaebii te n na gyuen.”

³⁴ Kenje Yesu baake balaŋ dikpii keŋ na ɔ kaseela banj kɔŋ ɔ gyan te ɔ yako wɔ nyiaa, “Akpaa ηolo ne gyae waa sila maŋ na ɔ na yεε kpene keŋ ηon gbagba ne gyae ya. Mɔna waa mo ɔ ɔpaŋdaŋ keŋ seele, na waa sila maŋ.³⁵ Nawolo nyi walaŋ kamaε ηon ɔ ne gyae waa lεε ηon gbagba nyeedoŋ na, ke gyae ka lee ɔ nyinmaa man. Te walaŋ kamaε ηon ɔ nyeedoŋ da lee ɔ nyinmaa man lee maŋ Yesu na me nombia dɔɔ nε, waa bese nyin ke.³⁶ Akpaa ηolo de nyin tεεle kei dɔɔ abɔɔ pou te ɔ nyeedoŋ da lee ɔ nyinmaa man na, woŋ tɔnɔɔ te waa nyin? ³⁷ Yaa woŋ te walaŋ waa tale mo kyεεkee na ɔ nyeedoŋ? ³⁸ Akpaa maŋ Yesu na me nombia de yεε ηolo desεŋ gyεŋ wee kei balaŋ banj bɔɔ besena be wɔle tee

Wurubuarε te be yεε nombiakumεεyεεrawo nε siaman na, kenaj na wee kej man Deniwalaη Bu ηon maa bese koη daa na me kya Wurubuarε na Wurubuarε kpilala baη gyoorobiiri man nε, walaη ηonaη mo nombia gyae ke yεε man desεη.”

9

¹ Keηte Yesu besewo yako wo nyiaa, “Ampaη yaa mεε yako ηon nyi ε man baale kyaa kebo kei kej boo gyae baa yeη ya, kelii debaη kej baa naa Wurubuarε gyoori kej nyi ka seηεε na ke doη.”

Yesu wose kekyεεkee

Mateo 17:1-3; Luka 9:28-36

² Weeya looro woλε nε, Yesu moo Pita na Gyemisi na Gyon kpu na o wose te be gyuuwo bula dinaa daale doo baη baageη. Botoo te Yesu wose kyεεkeewo be siaman.

³ Wa aboo ηan o doona nε bese aboo wolomεε pareparepare, na ηεε ηalakee polepolepole. ηa wolosewo kej nyi, ηolo be kyaa teεle kei doo kej waa tale faafo kolo na ke ka lee mena ya. ⁴ Keηte Mosesi na Elia kaa beεwo lee be doo, te be kolosiwo na Yesu. ⁵ Botoo te Pita yako Yesu nyiaa, “De Gbengyoo, dei ηgba daa mo be koη kebo nε. Yela dεε baη kefeεεse atooro kebo. N wui daale, Mosesi wui daale te Elia mo wui daale.” ⁶ Na Pita ta gyeη kpene waa yako ya, nawolo nyi gyakoloη te kyaη wo gbaa. ⁷ Botoo te ηoma kaa wuu be doo, te be nyii noowoya ηaale ηoma kej man nyiaa, “Kei yeηa me bu ηon mεε gyae e. ε nyii e.” ⁸ Debokenaη man o kaseela batooro baη besewo keε na, ba te naa walaη kamaε kpu na Yesu ya.

⁹ Be ke tisi bula kej beε koη nε Yesu faree wo nyi, “Moo ne gyae nyi ε ke yako ηolo na ηolo kpene kej ε be naa nε ya, kelii debaη kej man Deniwalaη Bu ηon maa foη lee yeη man.” ¹⁰ Mena doo nombia ηan doowo

ba nyeeya man na bɛɛ bɔɔse dɔŋa nyiaa, kefoŋ lee yeŋ man kei na wolo baa nyi sena? ¹¹ Keŋte be bɔɔse Yesu nyiaa, “Weera dɔɔ te Gyudatena mmaraa wolala baŋ ne yako nyi, kaboena nyi Elia waa kyaŋ gbɛɛ kɔŋ pɛna Kristo ŋon Wurubuarɛ be yako see nyi waa kɔŋ nɛ ke kɔŋ?” ¹² Te Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “Ke yɛɛ ampaŋ nyi Elia waa taŋgbɛɛ nyeelɛɛre ŋon kɔŋ, na ɔ kaa desina kpene kamaɛ see nideli. Wurubuarɛ nombia aŋmaraseŋ see ŋan besewɔ yako yenaŋ daale lee Deniwalan Bu ŋon wose man nyiaa, kaboena nyi waa naa diyem nideli na baa bɛɛ e nyi na ŋon yɛna nyeelɛɛre ŋon ya. Weera dɔɔ te be ŋmarase mena nombia keŋa? ¹³ Mɔ mɛɛ yako ŋon baa nyiaa, Elia taŋ kekɔŋ te balaŋ yɛɛ e kpene kamaɛ keŋ be gyae ŋgba mena keŋ Wurubuarɛ nombia aŋmaraseŋ see be yako lee ɔ wose man nɛ.”

Yesu kekyɔ tobaale ŋon ɔ na wee keleuleuse nɛ

Mateo 17:14-21; Luka 9:37-42

¹⁴ Ba ke kɔŋ ɔ kaseela akaŋ baŋ gyaŋ nɛ, be naa balaŋ burum te yilaa kilisi wɔ. Na Gyudatena mmaraa wolala baŋ, na ɔ kaseela baŋ ne wɔŋee nombia ŋaale. ¹⁵ Balaŋ baŋ pou ke gyɔ sibii naa Yesu nɛ, doo be nɔɔ te be yeuwɔ ke gyaŋee na e te ba doo e nɔɔ. ¹⁶ Botɔɔ te Yesu bɔɔse ɔ kaseela baŋ nyiaa, “Woŋ nombia yaa ɛmɛɛ na wɔ ne wɔŋee?” ¹⁷ Keŋte balaŋ baŋ man ŋolo tiranɔɔ nyiaa, “De Gbenɣyoo, ma moo me bu tobaale ŋon felinɣum doo ɔ man, te keŋ dɔɔ ɔ bɛɛ tale kolosi ya nɛ baa kɔna neŋ nyi nya kyɔ. ¹⁸ Debaŋ kamaɛ keŋ ka de kɔŋ ɔ dɔɔ nɛ, ne fuŋ e lɔ tɛɛle man. Afofose na lee ɔ nɔɔman, na ɔ ne tao ɔ kela na ɔ te kem. Me yako n kaseela baŋ nyi baa gegi felinɣum keŋ lee ɔ man, mɔna ba te tale ya.” ¹⁹ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, “Ao! ɛmɛɛ gyeyɛ balaŋ baŋ ɛ bɛɛ lɛɛ Wurubuarɛ di ya. Weeya aŋmoŋ yaa ɛ ne

gyae nyi maa nyiŋ konɔɔ kyaa ε gyaŋ, pɛna ε ke lɛɛ maŋ di? ε mo bu ŋon kɔna maŋ.”²⁰ Mena dɔɔ ba moo tobaale ŋon kɔna Yesu. Felɪŋkum keŋ kena Yesu nɛ, debokenaŋ man te ke yela bu ŋon keŋawɔ ŋgba keleuleuse kyana na e nɛ. Bu ŋon leewɔ yala tɛɛle man, na ɔ ne biliŋi gyu kɔŋ, na afofose na lee ɔ nɔɔman.²¹ Botɔɔ te Yesu bɔɔse bu ŋon ɔ kya nyiaa, “Weeya aŋmoŋ yaa ŋgba kawee kei ba gyoo e nɛ?” Keŋte balee ŋon tiranɔɔ nyiaa, “Lee naŋ ɔ biatɛɛ.²² Kawee keŋ ne tale fuŋ e do boalaŋ yaa loŋ man yeŋ yeŋ wui. Nyi akpaa n ke tale yɛɛ kolo na, wii de waraŋase na n ke kyɔ daa.”²³ Keŋte Yesu bɔɔse e nyi, “N ne bɔɔse maŋ nyi maa tale nɛ, nafaɔ nyanŋ gbagba nyanŋ ke tale, nyi akpaa n lɛɛ maŋ di na. Nawolo nyi walaŋ kamaɛ ŋon ɔ ne lɛɛ Wurubuarɛ di nɛ, kpene kamaɛ ne dee fa e.”²⁴ Debokenaŋ man te bu ŋon ɔ kya fae yeesa yako nyiaa, “Mɛɛ lɛɛ di. Kyɔ maŋ na maa lɛɛ neŋ di kpɔ nideli.”²⁵ Yesu kena nyi balaŋ te yeu bɛɛ kɔŋ botɔɔ nɛ, ɔ faree felɪŋkum keŋ nyiaa, “Nyanŋ deŋela atɔɔsa na omumuu felɪŋkum, mɛɛ yako ŋon nyi ε lee ɔ man. Lee gyɛŋ ne gyu, ε na tekaa kaa gyoo ɔ man bela ya.”²⁶ Botɔɔ te felɪŋkum keŋ fae yeesa te ke wosi bu ŋon nideli ŋgba keleuleu weere nɛ, te ka leewɔ ɔ man laŋ. Na bu ŋon doo tɛɛle man ŋgba ɔ yeŋae nɛ, mena dɔɔ balaŋ burum kpa ɔ ta yem.²⁷ Keŋte Yesu kyana bu nyiŋmaa man gate e seŋ ɔ nawɔɔ dɔɔ, te ɔ seŋawɔ.

²⁸ Kenanŋ wɔle Yesu ka gyoo deni man nɛ, ɔ kaseela baŋ bɔɔse e deni man nyiaa, “Woŋ dɔɔ te daa te tale gegi felɪŋkum keŋ lee bu ŋon man ya?”²⁹ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, “Nyi akpaa ε te fane fa Wurubuarɛ nideli ya nɛ, ε be gyae ε ke tale gegi mena felɪŋkum kei dinɔɔ ya.”

*Yesu kekolosi ɔ yeŋ wose man bela
Mateo 17:22-23; Luka 9:43-45*

³⁰ Be ka lee botɔɔ nɛ, be tɛɛwɔ na Galelia tɛɛle man. Na Yesu te gyae nyi walaŋ kamaɛ ka gyeŋ botɔɔ keŋ be kyaa ya. ³¹ Nawolo nyi na ɔ na wola ɔ kaseela baŋ nombia. Keŋte ɔ yako wɔ nyiaa, “Baa lese maŋ Deniwalaŋ Bu ŋon fa balan na baa ko, mɔ weeya atoorote keŋ nɛ maa foŋ lee yeŋ man.” ³² Mɔna ɔ kaseela baŋ te nyii keŋ ɔ be yako nɛ man ya, te be yee mena keŋ baa bɔɔse e nombia ŋenaŋ man.

Amɔte kela na ɔ dɔɔ Wurubuarɛ gyoori keŋ man?

Mateo 18:1-5; Luka 9:46-48

³³ Kenanŋ wɔle te be kɔŋawɔ Kapanum donɔɔ man. Be ke gyu dɛɛ nɛ te ɔ bɔɔse ɔ kaseela baŋ nyiaa, “Woŋ aŋmaareŋ yaa ɛ ne lɛɛ gbɛɛnaa man nɛ?” ³⁴ Mɔna be man ŋolo te tale kolosi ya. Nawolo nyi gbɛɛnaa man nɛ na bɛɛ lɛɛ aŋmaareŋ nyi be man wonŋi kela na ɔ dɔɔ. ³⁵ Botɔɔ te Yesu tisiwɔ kyaa te ɔ baake ɔ kaseela kufu bala baŋ yako wɔ nyiaa, “Akpa a ŋolo ne gyae nyi waa yɛɛ siamante nɛ, kaboena nyi waa yɔkɔse ɔ wose ŋgba biikyaa nɛ, na waa som ɛ popou.” ³⁶ Botɔɔ te ɔ moo biikyaabii ŋolo kaa seŋ ba nsana, te ɔ pukaa e te ɔ yako wɔ nyiaa, ³⁷ “Walaŋ kamaɛ ŋon ɔ lɛɛ biikyaabii kei dinɔɔ ma ye le man na ɔ te lɛɛ maŋ, te ŋon ɔ lɛɛ maŋ na ɔ te lɛɛ ŋon ɔ be kpila maŋ nɛ.”

Balee ŋolo moo Yesu ye le ɔ ne gegi felinŋkumɛɛ

Luka 9:49-50

³⁸ Botɔɔ te Gyɔn yako Yesu nyiaa, “De Gbenŋgyoo, de naa balee ŋolo na ɔ ne gegi felinŋkumɛɛ lee n ye le man te de tɔɔ e, nawolo nyi ɔ be kpue de man ya.” ³⁹ Keŋte Yesu yako wɔ nyiaa, “ɛ na tɔ e gbɛɛ ya. Nawolo nyi ŋolo be kyaa keŋ waa mo ma ye le yɛɛ gyakolonŋ nombia, na waa bese kolosi ma wose man nombiikum debokenaŋ man ya. ⁴⁰ Nawolo nyi walaŋ kamaɛ ŋon ɔ bee yoo na daa ya nɛ, na ɔ kpue na daa. ⁴¹ Ampaŋ yaa mɛɛ yako ŋon nyiaa,

walaŋ kamaŋe ɲon ɔ fa ɲon loŋ leenɔɔ tɔɔ nyi keŋ e yeŋe maŋ Kristo balaŋwɔ dɔɔ nɛ, Wurubuaŋe waa tɔ ɔtenate kom.”

Kpene keŋ ne yeŋe walaŋ ne yeŋe dukum

Mateo 18:6-9; Luka 17:1-2

⁴² “Walaŋ kamaŋe ɲon ɔ yeli bia buruburu kewɔ baŋ bɔɔ lɛɛ maŋ di nɛ man ɲolo de yeŋe dukum nɛ, kenaŋ na nyi akpaa ba mo boe dinaa dinaa kpaŋ ɔ wɔŋe man, te be fuŋ e do ɛpo man na dei kela. ⁴³ Nyi akpaa n nyiŋmaa ne yeŋe la te n ne yeŋe dukum na, kara ke leki. Nawolo nyi dei nyi nya lee kadeŋ na n gyoo Wurubuaŋe gyoori keŋ man, kela keŋ n ka mo nyiŋmaase ala ka gyoo boalaŋ keŋ ke beŋe yem ya nɛ man. ⁴⁴ Nawolo nyi feelɛɛ baŋ beŋe gyoo balaŋ botɔɔ nɛ bɔɔ na yem ya, te boalaŋ keŋ mɔ beŋe yem korakora ya. ⁴⁵ Te akpaa n nae ne yeŋe la te n ne yeŋe dukum na kara ke leki. Nawolo nyi dei nyi nya mo nae dokoloŋ gyoo Wurubuaŋe gyoori keŋ man, kela nyi baa mo neŋ na n nawɔɔ ala ka do boalaŋ keŋ ke beŋe yem ya nɛ man. ⁴⁶ Nawolo nyi feelɛɛ baŋ beŋe gyoo balaŋ botɔɔ nɛ bɔɔ na yem ya, te boalaŋ keŋ mɔ beŋe yem korakora ya. ⁴⁷ Te akpaa n sibii ne yeŋe la te n ne yeŋe dukum na kulu ke leki. Nawolo nyi dei nyi nya mo sibii dokoloŋ gyoo Wurubuaŋe gyoori keŋ man, kela nyi baa mo neŋ na n sia ala ka do boalaŋ keŋ ke beŋe yem ya nɛ man. ⁴⁸ Nawolo nyi feelɛɛ baŋ beŋe gyoo balaŋ botɔɔ nɛ bɔɔ na yem ya, te boalaŋ keŋ mɔ beŋe yem korakora ya. ⁴⁹ Wurubuaŋe waa mo boalaŋ desina walaŋ kamaŋe, ɲgba mena keŋ beŋe mo yabia do kolo man te ke beŋe wɔlɛɛ ya nɛ. ⁵⁰ Yabia dei, mɔna akpaa ka gyon da lee ke man na, sena te e ke yeŋe na ka gyon keŋ ka bese kaa gyoo ke man bela? E yela e nombia ayɛɛsa ke yeŋe gyon ɲgba yabia nɛ, na e ke kyaa na dɔŋa wosefeɛɛreŋ man.”

10

Yesu kawola lee yale kebɛɛ wose man

Mateo 19:1-12; Luka 16:18

¹ Yesu ka lee botɔɔ nɛ, ɔ gyuuwɔ Gyudia tɛɛle keɲ ke kyaa Gyɔɔdan boo keɲ dingyiɲ nɛ. Balan burum besewɔ kaa wuu ɔ dɔɔ botɔɔ, te ɔ wola wɔ nombia nɲba mena keɲ ɔ ne kyaa wola wɔ nɛ. ² Keɲte Farasiitena baale kɔɲawɔ be kaa teese ɔ nɔɔman te be bɔɔse e nyiaa, “Da mmaraa ne fa daa gbɛɛ nyi nɔlo waa tale bɛɛ ɔ wɛɛle?” ³ Botɔɔ te Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, “Sena te de naana Mosesi yako nɔn nyi yaa yɛɛ?” ⁴ Keɲte be yako e nyi, “De naana Mosesi faa gbɛɛ nyi baale waa tale nɲmarase yale kebɛɛ tɔne keɲ nawolo nyi ɔ te bɛɛ ɔ wɛɛle nɛ, pɛna waa bɛɛ e” ⁵ Te Yesu yako wɔ nyiaa, “ɛ konɔɔyuy dɔɔ te Mosesi yɛɛ mena mmaraa kenanɲ fa nɔn. ⁶ Nawolo nyi lee kewalanɲ keɲ nɛ, ‘Alo na baale te Wurubuarɛ yɛɛwɔ.’ ⁷ ‘Lee kei dɔɔ baale waa tina ɔ kya na ɔ naa yela na nɔn na ɔ wɛɛle kaa bom, ⁸ na nɔn na ɔ wɛɛle ka bese walanɲ dokolonɲ.’ Mena dɔɔ be ta tekaa yɛɛ kpookpoo ya, mɔna be ta bese walanɲ dokolonɲ. ⁹ Lee mena dɔɔ kpene keɲ Wurubuarɛ ba mo bom yɛɛ ke dokolonɲ nɛ, nɔlo na nɔlo na kpase ke man ya.”

¹⁰ Be ke gyu kagyoo deni man bela nɛ, Yesu kaseela ban bɔɔse e nombia keɲna man. ¹¹ Keɲte ɔ tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “Nyi akpaa baale de bɛɛ ɔ wɛɛle te ɔ ke yala alo wɔle nɛ, na yɛɛ yaa nɲba ɔ lee ɔ wɛɛle nɔn wɔle baa nɛ. ¹² Te akpaa alo mɔ de bɛɛ ɔ baale te ɔ ke yala baale wɔle nɛ, na yɛɛ yaa nɲba nɔn mɔ lee ɔ baale wɔle baa nɛ.”

Yesu kehira bia

Mateo 9:13-15; Luka 18:15-17

¹³ Botɔɔ te balan moo bia kɔɲ Yesu gyan nyi waa mo ɔ nyiɲmaa gyakaa be dɔɔ. Mɔna ɔ kaseela ban nɲmanyann

balan̄ ban̄ bɔɔ mo bia ban̄ kɔŋ nɛ bo. ¹⁴ Yesu kena mena nɛ, te yɛɛ e gyon̄ ya te ɔ yako wɔ nyiaa, “ɛ yela bia ban̄ kekɔŋ me gyan̄, ɛ na tɔ wɔ gbɛɛ ya. Nawolo nyi Wurubuarɛ gyoori keŋ yɛɛ balan̄ ban̄ bɛɛ yɔkɔse ba wose ŋgba bia kɛwɔ dinɔɔ nɛ wui. ¹⁵ Ampaŋ yaa mɛɛ yako ŋon nyiaa, walaŋ kamaɛ ŋon ɔ te yɔkɔse ɔ wose do Wurubuarɛ tɛɛ ŋgba biikyaa e ya nɛ, ɔ be gyae waa gyoo Wurubuarɛ gyoori keŋ man korakora ya.” ¹⁶ Keŋte Yesu kyana bia ban̄ nyin̄maa man te ɔ moo ɔ nyin̄maa gyakaa be dɔɔ, te ɔ hiraa wɔ.

Kɔbate ŋolo wose man nombia

Mateo 19:16-30; Luka 18:18-30

¹⁷ Yesu ka mo gbɛɛ ɔ ne gyu nɛ, tobaale ŋolo yeuwɔ kaa buŋ ɔ nawɔɔtɛɛ te ɔ bɔɔse e nyiaa, “Me Gben̄gyoo kpaakpaa, won̄ te kaboena nyi maa yɛɛ na maa nyin̄ nyee-don̄ kekpa?” ¹⁸ Botɔɔ te Yesu bɔɔse e nyiaa, “Won̄ dɔɔ te n ne baake maŋ walaŋ kpaakpaa? Lee Wurubuarɛ wɔle nɛ, walaŋ kamaɛ be kyaa keŋ ɔ yɛɛ walaŋ kpaakpaate e ya.” ¹⁹ ŋgba n gyeŋ Wurubuarɛ mmaraase ŋan ne yako nyi, “Na ko walaŋ ya, na lee n baale yaa n wɛɛle wɔle ya, na ŋmɛɛle ya, na kara n dɔɔ nɔɔ ya, na ŋere ŋolo do ya, bu n kya na n naa nɛ?” ²⁰ Keŋte balee ŋon mɔ yakowɔ nyiaa “Me Gben̄gyoo, me wulaa mee di mmaraase keŋa pou dɔɔ leenaŋ me biatɛɛ” ²¹ Botɔɔ te Yesu kɛɛ ɔ siaman yididi, na ɔ ne gyae ɔ nombia, mena dɔɔ ɔ yako e nyiaa, “Ta bese ka neŋ kolo dokolon̄ n ke yɛɛ. Gyu ke yɔɔ nya abɔɔ ŋan pou n dana nɛ, na n ka mo kɔba keŋ kpɛɛɛ ayematena, na n ke kɔŋ kaa sila maŋ. N yɛɛ mena na, n ke nyin̄ abɔɔ kpaakpaa see n wose Wurubuarɛ gyan̄ adido.” ²² Tobaale ŋon ke nyii nombia keŋa nɛ, ɔ moo waran̄ase lee botɔɔ nawolo nyi na ɔ dana ɔ wose nideli.

²³ Keŋte Yesu kɛɛ balan̄ ban̄ gyan̄ee te ɔ yako ɔ kaseela ban̄ nyiaa, “Dana don̄ fa balan̄ ban̄ be dana ba wose nideli

nE, nyi baa gyoo WurubuarE gyoori keŋ man.” ²⁴ ɔ kaseela baŋ ke nyii nombia keŋa nE, doo be nɔɔ. Te Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, “Me bia, ŋgba E naa mena keŋ gyae ke yEE doŋ fa balan baŋ be dana ba wose nideli nE, nyi baa gyoo WurubuarE gyoori keŋ man. ²⁵ Gyae ke yEE doŋ fa balan baŋ be dana ba wose nideli nE nyi baa gyoo WurubuarE gyoori keŋ man, kela nyi kurumɔɔ ka gyoo ŋarale bɔɔ man lee.” ²⁶ ɔ kaseela baŋ ke nyii nombia keŋa nE, besewɔ doo be nɔɔ nideli te be bɔɔse doŋa nyiaa, “Nyi nne te doo na, amɔte ne gyae la waa nyiŋ nyeekelEE baa?” ²⁷ Te Yesu keE wɔ yididi yako wɔ nyiaa, “Balan gyan na dana doŋ, mɔna WurubuarE gyan na be dana doŋ ya. Nawolo nyi WurubuarE gyan na, kpene kamaE gyae ke tale kɔŋ mena.” ²⁸ Botɔɔ te Pita yako Yesu nyiaa, “De Gbenjyoo, daa mɔ te tina kpene kamaE keŋ de dana nE yela, te de silana neŋ.” ²⁹ Keŋte Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, “Ampaŋ yaa mEE yako ŋon nyiaa, E man ŋolo be kyaa keŋ ɔ be tina ɔ dekpaŋalan yaa ɔ naabia yaa ɔ desina, yaa ɔ kya yaa ɔ naa yaa ɔ bia yaa ɔ tEElese yela lee maŋ na nyeekelEE nombia ŋan dɔɔ, ³⁰ te ɔ be gyae waa bese nyiŋ akpaŋalanse na naabia na desina na naa na kya na bia na tEElese akpeŋ sɔŋonɔŋ (100) kpu gyEŋ weeya keŋa man ya. Mɔ kayeyEE gyae ke kɔŋ ɔ dɔɔ, na balan kekɔla e kpu. Te kenan wɔle na, waa nyiŋ nyeedoŋ kekpaakekpa. ³¹ Mɔ balan burum baŋ be yEE siamantenawɔ nE baa kaa bese wɔle nyiban, na wɔle nyiban kaa bese siamantena.”

Yesu ka bese kolosi lee ɔ yeŋ wose man

Mateo 20:17-19; Luka 18:31-34

³² Lee botɔɔ te Yesu na ɔ kaseela baŋ moo gbEE bee gyu Gyerusalem donɔɔ man, na Yesu doŋEE la be siaman. Be kee gyu nE, ɔ kaseela baŋ wose yeŋa wɔ, te gyakolon mɔ kyana balan baŋ be silana wɔ nE. Keŋte ɔ baake ɔ kaseela

kufu bala ban lee yenan te o yako wo kpene kej gyae ke koo o doo ne nyiaa, ³³ “E kee! Dee gyu Gyerusalem donoo man baa. Baa lese man Deniwalan Bu non fa Wurubuarε saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala ban. Baa di me nombia na baa bu man foo nyi baa ko man, na baa mo man do balan ban ba te yεε Gyudatenawo ya ne nyinmaa man. ³⁴ Baa kulu man na baa to noolon woli man, na baa nmerεe man dambiise na baa ko man. Mona weeya atooro wole na, maa fon lee yen man.”

Sebedeo bia

Mateo 20:20-28

³⁵ Kenan wole ne, Sebedeo bia Gyemisi na Gyon kooawo Yesu gyan kaa yako e nyiaa, “De Gbengyoo, dee gyae nyi kpene kamaε kej de boose ney na, n ke yεε ke fa daa.” ³⁶ Botoo te Yesu boose wo nyi, “Won te ε ne gyae nyi maa yεε fa non?” ³⁷ Ken te be yako e nyiaa, “Deε gyae nyi de man nolo ke kyaa n dunolon doo, na nolo mo ke kyaa n demena doo n gyoori kej man.” ³⁸ Botoo te Yesu yako wo nyiaa, “E ba gyej kpene kej ε ne boose ne ya. E ke tale nyin konoo naa diyem kej maa naa ne, yaa ε ke tale gyoo kayeyεε kej man maa gyoo ne?” ³⁹ Ken te be tiranoo fa e nyi, “Ayi, dee tale.” Te Yesu yako wo nyiaa, “E ke tale naa diyem kej maa naa, na ε ka gyoo kayeyεε kej maa gyoo ne man. ⁴⁰ Mona moo tan don kej maa lese walan non waa kyaa ma dunolon yaa ma demena doo ya. Mena akyaese kena doe fa balan ban me kya Wurubuarε gbagba be desina see wo ne.” ⁴¹ Yesu kaseela kufu akan ban kenyii nombia kena ne, ba gyeja ban Gyemisi na Gyon doo. ⁴² Botoo te Yesu baake o kaseela ban pou yilaa te o yako wo nyiaa, “E gyej nyi teεle kei doo gyoonen ne di gyoori bo be balan doo, te be kegyiise ban mo dana don be doo. ⁴³ Mo emεε doo, na mena te kaboena nyi dee doo ε man ya. E man walan kamaε non o ne gyae nyi

waa bese ε kegyia nε, kaboena nyi waa bese ε kegbetibii.
⁴⁴ Te ε man walaŋ kamaε ηon ɔ ne gyae nyi waa bese ε
 siamante nε, kaboena nyi waa bese ε popou ε kegbetibii.
⁴⁵ Nawolo nyi maŋ Deniwalan Bu ηon te kɔŋ nyi balan baa
 som maŋ ya, mɔna me kɔŋae me kaa som balan, na maa
 yerŋ mo ma nyeedon lεε balan burum nyee.”

Yesu kegyuusu Batimeo sia

Mateo 20:29-34; Luka 18:35-43

⁴⁶ Kenan wɔle te Yesu na ɔ kaseela ban gyuuwɔ Gyeriko
 donɔɔ man. ηon na ɔ kaseela na balan burum ban ka lee
 botɔɔ beε gyu nε, be naa Timeo bu Batimeo ηon ɔ sia be
 yeλεε nε na ɔ kyaa gbεεnaa nɔɔman ɔ na solee abɔɔ.
⁴⁷ Balee ηon kenyii nyi Yesu Nasarete baale ηon ne kɔŋ
 nε, ɔ fae yeesa yako nyiaa, “Yesu, gyoo Defidi ɔ naanabii,
 wii me waranase.” ⁴⁸ Kenŋte balan ban man burum too be
 nɔɔ gyakaa ɔ dɔɔ nyi waa wu ɔ nɔɔ. Mɔna nεnεε gba
 te ɔ ne fae yeesa kenken nyiaa, “Gyoo Defidi ɔ naanabii,
 wii me waranase.” ⁴⁹ Botɔɔ te Yesu seŋawɔ yako wɔ nyi,
 “ε baake e fa maŋ.” Te be baake siayελεεsate ηon yako e
 nyiaa, “Yela ke yeε neŋ gyon na n ka koro seŋ. ɔ ne baake
 neŋ.” ⁵⁰ Botɔɔ te ɔ funa ɔ kegba wurikyim lɔ yenan, te
 ɔ tonawɔ seŋ ta kɔŋ Yesu gyan. ⁵¹ Kenŋte Yesu bɔɔse e
 nyiaa, “Won te n ne gyae nyi maa yeε fa neŋ?” Botɔɔ te
 siayελεεsate ηon yako e nyiaa, “Me Gbengyoo, mεε gyae
 me sia ke gyuuusu” ⁵² Botɔɔ te Yesu yako e nyiaa, “Ta, n ke
 lεε maŋ di dɔɔ n kawee te taŋ.” Debokenan man te ɔ sia
 gyuuuwɔ, te ɔ sila Yesu lan.

11

Yesu kegyu GyerusalEm gyoorobiiri man

Mateo 21:1-11; Luka 19:28-40; Gyɔn 12:12-19

¹ Keŋte Yesu na ɔ kaseela baŋ korowɔ mo gbɛɛ bee gyu Gyerusalem donɔɔ man. Be kelii Bɛtifagi na Bɛtani donɔɔse ŋan ŋe kyaa oliifi bula keŋ teŋa man nɛ, ɔ kpila ɔ kaseela baŋ man bala nyiaa, ²“Ɛ gyu donɔɔ keŋ ke kyaa Ɛ siaman nɛ man. Ɛ betaa Ɛ na gyoo ke man pɛ nɛ, Ɛ kena afurum bu ŋolo kpaŋɛɛ keŋ ŋolo te kyaa ta ɔ dɔɔ see ya. Ɛ booli e na Ɛ ka mo e kɔna maŋ. ³ Akpaa ŋolo de bɔɔse ŋon nyi, Weera dɔɔ te Ɛ ne booli e na? Ɛ yako e nyiaa, De Gbenjyoo ne gyae na e, mɔna be gyae ke kyare ya waa besena e kɔŋ.” ⁴ Keŋte be gyuuwɔ kena afurum bu ŋon kpaŋɛɛ denanɔɔ man benaa na gbɛɛ te be booli e. ⁵ Be kɛɛ booli e nɛ, balaŋ baŋ ba seŋɛɛ botɔɔ nɛ bɔɔse wɔ nyiaa, “Woŋ yaa Ɛ ne booli e Ɛ ke yɛɛ?” ⁶ Botɔɔ te be tiranɔɔ ŋgba mena keŋ Yesu be yako wɔ nɛ, te balaŋ baŋ yela ba moo e laŋ. ⁷ Keŋte ba moo e kɔna Yesu te ba moo be kanyaŋse gyakaa ɔ dɔɔ, te Yesu gyeŋawɔ kyaa ɔ dɔɔ. ⁸ Botɔɔ te balaŋ burum moo be kanyaŋse na ba kegbase ŋaale lɔ gbɛɛnaa man, te baale mɔ moo faarenjɛ ŋan bɔɔ kɛɛɛ lee ŋale man nɛ lɔ gbɛɛnaa man. ⁹ Na balaŋ baŋ be dɔŋɛɛ Yesu siaman na baŋ be dɔŋ ɔ wɔle nɛ ne fae yeesa kɛɛɛ e akelegyi yako nyiaa,

“Wurubuarɛ waa hiraa walaŋ ŋon ɔ ne kɔŋ De Gbenjyoo ye le man nɛ.

¹⁰ De naana Defidi gyoori keŋ bese la kɛɛ kɔŋ.

Wurubuarɛ dee yela ka kekɔŋ.

Mena dɔɔ Ɛ yela dɛɛ lese Wurubuarɛ ŋon ɔ kyaa adido nɛ ye le.”

¹¹ Yesu kelii Gyerusalem donɔɔ man nɛ, ɔ gyoo Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa keŋ man te ɔ kɛɛ abɔɔ ŋan pou gyaŋee. Na tɛɛ te lam dɔɔ, ŋon na ɔ kaseela kufu bala baŋ gyuu Bɛtani donɔɔ man.

*Yesu kefalaa fiigi dan daale**Mateo 21:18-19*

¹² TEE kena kej Yesu na ɔ kaseela ban ba lee Bɛtani bEE koŋ Gyerusalɛm donɔɔ man nE tanam kyaŋa e. ¹³ Keŋte ɔ naa fiigi dan daale lemlem kej faarense doo ke man, te ɔ tuuwɔ benaa ke nyi waa nyiŋ ke bia di. ɔ ke gyu ke gyaŋ na ke yEE faarense bo kej bia be doo ke man ya. Nawolo nyi na te lii ta deban kej fiigi daase na see ya. ¹⁴ Botɔɔ te ɔ falaa dan kej nyiaa, “Lee gyEŋ ne gyu n be gyae n ka tekaa se bia na ŋolo ke di ya.” Te ɔ kaseela ban nyii kpene kej ɔ be yako nE.

Yesu kegegi abɔɔɔɔra WurubuarE ɔsom deni dinaa kej man

Mateo 21:12-17; Luka 19:45-48; Gyɔn 2:13-22

¹⁵ Be kelii Gyerusalɛm donɔɔ man nE, ɔ gyuuwɔ WurubuarE ɔsom deni dinaa kej dekpaŋalaŋ man. ɔ ke gyu botɔɔ nE, na balaŋ ban ta mo botɔɔ besena kebu dedii. Keŋte ɔ gegi balaŋ ban bEE yɔɔ abɔɔ na ban bEE lEE abɔɔ botɔɔ nE. ɔ besena ban bEE yeLEE kɔbase nE tebuluse bunii, te ɔ tEEse ban bEE yɔɔ awuluŋna nE gbELE mɔ lɔ. ¹⁶ Te ɔ te fa ŋolo gbEE waa seele kolo aneyɔɔŋ kaalaŋ WurubuarE ɔsom deni dinaa kej dekpaŋalaŋ man ya. ¹⁷ Botɔɔ te ɔ bɔɔse balaŋ ban nyiaa, “E te kala ta WurubuarE nombia aŋmaraseŋ see ŋan ne yako nyi, WurubuarE kpa,

‘Me deni gyae ke yEE botɔɔ kej tEEle kei dɔɔ balaŋ pou baa koŋ kaa fane,
mɔna emEE ta besena ke yEE ŋmElatena dEEgyaŋee.’ ”

¹⁸ Saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala ban ke nyii kpene kej ɔ be yako nE, be gyae gbEE kej baa mo koe e. Mɔna gyakolon gyoo wɔ, nawolo nyi ɔ kawola kej te yeli

balan̄ ban̄ pou wose ta yer̄ wɔ. ¹⁹ Kelii balinɔɔ nɛ, te ba leewɔ Gyerusalɛm donɔɔ man lan̄.

Yesu kawola fiigi dan̄ kej yer̄ asɛɛ

Mateo 21:20-22

²⁰ Tɛɛ kena nebo kej be don̄ bee gyu nɛ, be naawɔ nyi fiigi dan̄ kej Yesu be falaa ke nɛ ta yem leenan̄ ke lila man. ²¹ Botɔɔ te Pita tɔɔse kpene kej Yesu be yako nɛ te ɔ yako e nyiaa, “Me Gben̄gyoo, kɛɛ! Fiigi dan̄ kej n be falaa ke nɛ ta yem.” ²² Ken̄te Yesu yako wɔ nyiaa, “ɛ lɛɛ Wurubuarɛ di. ²³ Ampan̄ yaa mɛɛ yako ñon nyiaa, walan̄ kamasɛ ñon waa yako bula kei nyi, ‘Kulu lee kɛbo ka gyoo ɛpo man’ te ɔ te lɛɛ ɔ wose an̄maareñ ya, te ɔ lɛɛ di nyi kpene kej ɔ be yako nɛ gyae ke kɔñ mena fa e nɛ, ke gyae ke kɔñ mena fa ɔtenate. ²⁴ Mena dɔɔ mɛɛ yako ñon nyiaa, kpene kamasɛ kej ɛ fane nyi Wurubuarɛ waa yɛɛ fa ñon nɛ, ɛ lɛɛ di nyi ɛ te wulaa nyiñ ke, te ɛ ke nyiñ ke mɔ. ²⁵ Te akpaa n señɛɛ n ne fane fa Wurubuarɛ, te n tɔɔse nyi ñolo nombia doo n konɔɔ man nɛ, kaboena nyi nya mo ɔtenate nombiakumɛɛ kyɛɛ e, na n kya Wurubuarɛ ñon ɔ kyaa adido mɔ ke nyiñ mo n wui nombiakumɛɛ kyɛɛ neñ. ²⁶ Mɔna akpaa ɛ ta mo ɛ tebia nombiakumɛɛ kyɛɛ wɔ ya nɛ, ɛ kya ñon ɔ kyaa adido mɔ be gyae waa mo ɛ wui nombiakumɛɛ kyɛɛ ñon ya.”

Ba ke bɔɔse Yesu ɔ don̄ wose man nombia

Mateo 21:23-27; Luka 20:1-8

²⁷ Ken̄te Yesu na ɔ kaseela ban̄ besewɔ kɔñ Gyerusalɛm donɔɔ man. Te Yesu ke ta Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa kej dekpajalan̄ man ɔ ne lam nɛ, Wurubuarɛ saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala na Gyudatena kegyiise kɔñawɔ ɔ gyan̄. ²⁸ Te be bɔɔse e nyiaa, “Don̄ won̄ti yaa n dana n ne yɛɛ mena abɔɔ ken̄a pou? Amɔte faa na neñ mena don̄ kenan̄?” ²⁹ Botɔɔ te Yesu tiranɔɔ

fa wɔ nyiaa, “Maŋ mɔ ne gyaɛ maa bɔɔse ŋon nombii dokolon. Nyi akpaa ɛ tiranɔɔ fa maŋ nɛ, kenan na maa wola ŋon doŋ keŋ me dana mɛɛ yɛɛ mena abɔɔ kɛŋa pou. ³⁰ Gyɔn Wurubuarɛ lonkesɔ keŋ ɔ be sɔ balan nɛ, ka lee Wurubuarɛ gyaŋ yaa ka lee balan gyaŋ? ɛ tiranɔɔ fa maŋ.” ³¹ Botɔɔ te ba gyoo nombia ŋan man te be bɔɔse doŋa nyiaa, “Akpaa de yako nyi ka lee Wurubuarɛ gyaŋ na waa bɔɔse daa nyi, ‘Kenan na woŋ doɔ te da te lɛɛ Gyɔn nombia ŋan di ya?’ ³² Te akpaa de yako nyi ‘Ka lee balan gyaŋ’ na, dee yee balan burum kɛwɔ mɔ. Nawolo nyi be popou ne lɛɛ di nideli nyi Gyɔn yɛɛ Wurubuarɛ dekpenkpenkyɔɔre e.” ³³ Mena doɔ be tiranɔɔ fa Yesu nyiaa, “Doɔ gyeŋ ya.” Keŋte Yesu mɔ yako wɔ nyiaa, “Akpaa mena na maŋ mɔ ba wola ŋon me doŋ keŋ me dana mɛɛ yɛɛ tom nɛ dalee ya.”

12

Paasetena baale dudu

Mateo 21:33-46; Luka 20:9-19

¹ Keŋte Yesu besewɔ kolosi nombia burum fa wɔ aduya man, te ɔ gyɔɔ dudu fa wɔ nyiaa, “Wɔɔfarale ŋolo fara wɔɔ te ɔ duu daasebia ŋaale ŋan ŋe yɛɛ ŋgba akutuse te bɛɛ baake ŋa nyi gerepo nɛ ke man. ɔ dii aban kilisi wɔɔ keŋ, te ɔ wula bɔɔ keŋ baa sara daasebia ŋan ke man na baa lese ŋa lon leɛ ŋe man nɛ. Te ɔ banja deni doɔlon doɔlon daale keŋ walaŋ ke kyaa ke man na waa gyee wɔɔ kenan. Te ɔ moo wɔɔ keŋ do paasetena baale nyinmaa man nyi baa kɛɛ ke doɔ, te ɔ korowɔ lan gbɛɛ. ² Deban kelii nyi baa kɔ daasebia ŋan nɛ, balee ŋon kpila ɔ tobaale ŋolo gyu paasetena ban gyaŋ nyi baa fa e ɔ wui nɔɔ. ³ Mɔna paasetena ban kyaŋa ɔ tobaale ŋon, te be tuku e te be yela ɔ lanawɔ nyinmaase kufu nawɔɔ kufu. ⁴ Keŋte wɔɔte ŋon besewɔ kpila ɔ tobaale ŋolo bela gyu

paasetena ban gyan. Mɔna be tuku non mɔ do e gyamɛɛ
 ɔ nyee man, te ba doo e desɛɲ. ⁵ Kenan wɔle wɔɔte non
 besewɔ kpila ɔ tobaale nono bela, mɔna paasetena ban
 koo e bo. ɔ kpila tewulɛɛ burum, mɔna be tuku baale te ba
 koe baale. ⁶ Walaɲ non ɔ be kaa keɲ wɔɔte non waa kpila
 yɛna, non gbagba bu dokolon koon non ɔ bɛɛ sɛɛ ɔ dɔɔ
 ya nɛ. Wɔle wɔle nɛ, ɔ kaa kpila non mɔ gyu paasetena
 ban gyan te ɔ yakowɔ nyiaa, ‘Mberem me bu na, baa bu e.’
⁷ Mɔ paasetena ban kena ɔ bu non nɛ be yako dɔɲa nyiaa,
 ‘Kei yɛna bu non waa kaa di ɔ kya abɔɔ non. ɛ yela dɛɛ
 ko e, na abɔɔ non nafɔ waa di nɛ ka bese de wui!’ ⁸ Mena
 dɔɔ be kyana bu non ko, te be wɔɲee e lee wɔɔ keɲ man
 ke leki.” ⁹ Botɔɔ te Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, “Wɔɲ te wɔɔte
 non waa yɛɛ? Waa kɔɲ kaa koe mena paasetena benan,
 na waa mo wɔɔ keɲ do paasetena wɔlɛɛ nyiɲmaa man.”
¹⁰ Te ɔ besewɔ bɔɔse wɔ nyiaa, “ɛ te kala ta Wurubuarɛ
 nombia aɲmarasɛɲ see non na ɛ kena kpene keɲ ne yako
 nɛ yee? Be ɲmarasewɔ nyiaa,
 ‘Boe keɲ deni maara ban be bɛɛ nɛ,
     keɲ kaa bese na mokɔɔ kasee boe keɲ ne yeli deni
     keɲ ne yɛɛ dɔɲ.
¹¹ De Gbenɲyoo Wurubuarɛ yɛɛ la te kɔɲawɔ mena,
 te ke yɛɛ kpene keɲ ke dana gyakolon de siaman’ ”
 Saese kegyiise na Farasiitena ban ke nyii Yesu aduya keɲna
 nɛ, ba gyeɲawɔ nyi ba wose man nombia yaa ɔ ne yako
 nɛ.
¹² Botɔɔ te Gyudatena kegyiise ban gyae gbɛɛ baa kyan
 Yesu, nawolo nyi be naawɔ nyi ban dɔɔ te ɔ gyɔɔ dudu
 kei. Mɔna bee yee balaɲ ban, mena dɔɔ be tinaa e yela te
 be laɲawɔ.

*Ba ke bɔɔse Yesu lee lempoo ketɔ wose man
 Mateo 22:15-22; Luka 20:20-26*

¹³ Kenanɔ wɔle te Gyudatena kegyiise banɔ gyuuwɔ ke kpila gyoo Herode balan baale, na Farasiitena banɔ baale nyi baa kɔŋ kaa teese Yesu nɔɔman na baa nyin gbɛɛ kyan e. ¹⁴ Banɔ mɔ kɔŋawɔ ɔ gyan kaa bɔɔse e nyiaa, “De Gbenɔgyoo, da gyeɔ nyi n bee di dekara ya, te n be famenɛ na kpene keɔ balan ne yako nɛ ya. N bɛɛ kɛɛ walanɔ siaman ya, te n na wola Wurubuarɛ gbɛɛnɛnɛn kpaakpaa ŋan ŋe gbɛɛ dɔɔ. Dei nyi dɛɛ tɔ lempoo fa Romantena gyoo dinaa Kaesa, yaa de na tɔɔ ya?” ¹⁵ Mɔ Yesu kena ba agyueɔ kumɛɛ ŋan nɛ ɔ yako wɔ nyiaa, “ɛmɛɛ banɔ ɛ na beo ɛ wose, wonɔ dɔɔ te ɛ ne gyae ɛ ka teese me nɔɔman. ɛ mo kɔbabii keɔ kɔŋ maa kɛɛ” ¹⁶ Keɔte ba moo kɔbabii dokolonɔ kɔna e. Botɔɔ te ɔ bɔɔse wɔ nyiaa, “Amɔte nyee na ɔ yele gyakaa la ke dɔɔ?” Te be yako e nyi gyoo dinaa Kaesa wui. ¹⁷ Keɔte Yesu yako wɔ nyiaa, “Kpene keɔ yɛɛ gyoo Kaesa wui na ɛ mo fa e, te kpene keɔ mɔ yɛɛ Wurubuarɛ wui nɛ, ɛ mo ke fa e.” Botɔɔ te gyakolonɔ gyoo balan banɔ lee nɔɔ keɔ Yesu be tiri fa wɔ nɛ dɔɔ.

Yesu kawola lee yeɔ wɔle kefoɔn wose man

Mateo 22:23-33; Luka 20:27-40

¹⁸ Kenanɔ wɔle te Sadukiitena banɔ bɔɔ ne lɛɛ di nyi walanɔ da yem na waa bese foɔn ya nɛ, man baale kɔŋawɔ Yesu gyan kaa bɔɔse e nyiaa, ¹⁹ “De Gbenɔgyoo, de naana Mosesi ŋmarase mmaraa fa daa nyi, akpaa walanɔ da yem tina ɔ wɛɛle yela te be ta lola bia ya na, ɔ naabu waa yala lialo ŋon na baa lola bia ɔ kegyia ŋon yele man. ²⁰ Kɔŋawɔ nyi balee ŋolo bia baala nyetooro baale kyaawɔ, te be kegyia ŋon yala alo keɔ be ta lola bia ya te ɔ yeɔawɔ. ²¹ Balate ŋon mɔ yala alo ŋonanɔ te ŋon mɔ yeɔawɔ keɔ be ta lola bia ya. Batoorote ŋon mɔ mena. ²² Mena mɔ te akanɔ banɔ mɔ pou yala alo ŋonanɔ, mɔna be ta lolo ya. Te kyare ya, te alo ŋon mɔ yeɔawɔ. ²³ Mena dɔɔ wee keɔ

Wurubuarɛ waa gyuusuu balanɛ banɛ pou bɔɔ yem nɛ lee yeɛ man na, baala nyetooro kɛwɔ banɛ bɔɔ yala alo kei gyaneɛ nɛ, be man wonɛti te alo ɛnon waa yeɛ ɔ wɛɛle?”

²⁴ Kenɛte Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “ɛ ta yoo, nawolo nyi ɛ ba gyeɛ Wurubuarɛ nombia aɛmaraseɛ see ɛnan ya, te ɛ ba gyeɛ Wurubuarɛ donɛ keɛ mɔ ya. ²⁵ Wee keɛ Wurubuarɛ waa gyuusuu balanɛ lee yeɛ man nɛ, baala be gyae baa yala ya, te bɔɔ gyae baa mo ala mɔ fa yale ya. Be popou baa yeɛ bo ɛgba Wurubuarɛ kpilala banɛ be kyaa adido nɛ. ²⁶ Lee kefonɛ lee yeɛ man wose man nombia na, ɛ te kala ta de naana Mosesi tɔne man mena keɛ Wurubuarɛ be kolosi na ɛnon Mosesi deponɛfa keɛ ne kpaa nɛ man yee? ɔ yakowɔ nyiaa,

‘Manɛ yɛna Aberaham na Asiki na Gyekɔpo Wurubuarɛ.’ Wurubuarɛ keyako kei nɛ, na nawolo baa nyi ɔ siaman na balanɛ kɛwɔ sɛɛ be kyaa ²⁷ Wurubuarɛ te yeɛ woya Wurubuarɛ e ya, ɔ yeɛ balanɛ banɛ be kyaa na be sia nɛ Wurubuarɛ e. Mena dɔɔ ɛ ta yoo nideli ɛgba ɛ ne yako nyi yeɛ wɔle kefonɛ be kyaa ya nɛ.”

Mmaraa dinaate

Mateo 22:34-40; Luka 10:25-28

²⁸ Botɔɔ te Gyudatena mmaraa wolala banɛ man ɛnɔlo kɔnawɔ botɔɔ. ɔ ke kɔnɛ kaa nyii mena keɛ beɛ wɔnɛe nombia ɛnan, na ɔ kena nyi Yesu ke tiranɔɔ fa wɔ nideli nɛ ɔ bɔɔse e nyiaa, “Wurubuarɛ mmaraase ɛnan pou na, wonɛti yɛna keɛ ne hia kela?” ²⁹ Botɔɔ te Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, “Iseraetena pou ɛ nyii, ‘De Gbenɛgyoo Wurubuarɛ ɛnon yeɛ dokolonɛ. ³⁰ Mena dɔɔ kaboena nyi nya mo n konɔɔ pou na nya agyueɛ pou na n donɛ pou gyae n Gbenɛgyoo Wurubuarɛ.’ ³¹ Alate keɛ mɔ yɛna nyi, ‘Gyae n dɔɔ ɛgba nyanɛ gbagba n wose nɛ.’ Mmaraa daale be kyaa keɛ kela kɛnɛ ya.” ³² Kenɛte Gyudatena mmaraa wolale ɛnon yako Yesu nyiaa, “De Gbenɛgyoo, ampanɛ yaa n yakowɔ

nyi Wurubuarɛ yɛɛ dokolonɔ, te ɲolo be kyaa kpu na e ya. ³³ Te n besewɔ yako nyi kaboena nyi walaɲ waa mo ɔ konɔɔ pou na ɔ donɔ pou na wa agyueɲ pou gyae Wurubuarɛ, na waa bese gyae ɔ dɔɔ ɲgba ɲon gbagba nɛ. Mmaraase keɲa dɔɔ kedi dei kela keɲ walaɲ ka mo abɔɔ ke deesi fa Wurubuarɛ.” ³⁴ Yesu kena nyi Gyudatena mmaraa wolale ɲon te tiranɔɔ nideli nɛ ɔ yako e nyiaa, “ɛmɛɛ na Wurubuarɛ gyoori keɲ nsana be dana lem ya.” Lee kei wɔle nɛ, ɲolo te tale gyɔ ɔ konɔɔ bɔɔse e nombii daale bela ya.

*Am*ɔte yɛna Kristo nyeelɛɛre ɲon?

Mateo 22:41-46; Luka 20:41-44

³⁵ Yesu ke gyakaa ɔ na wolo Gyudatena ɔsom deni dinaa keɲ dekpɔɲalaɲ man nɛ ɔ bɔɔse wɔ nyiaa, “Sena dɔɔ te Gyudatena mmaraa wolala baɲ ne tale yako nyi, Kristo ɲon Wurubuarɛ ba lese nɛ yɛɛ gyoo Defidi ɔ naanabii e? ³⁶ Nawolo nyi Wurubuarɛ felinɲ ɲon yela gyoo Defidi gbagba yakowɔ nyiaa, ‘Me Gbenɲgyoo Wurubuarɛ yako me Gbenɲgyoo nyi, Tisi kyaa me dunolonɔ dɔɔ,

kelii debaɲ keɲ maa mo n kɔlala pou do n tɛɛ.’

³⁷ Te akpaa nyi gyoo Defidi baake nyeelɛɛre ɲon nyi ɔ ‘Gbenɲgyoo’ na, kenanɲ na sena te nyeelɛɛre ɲon waa bese gyoo Defidi ɔ naanabii?” Kerɲte yɛɛ balaɲ baɲ pou bɔɔ gyaɲee bee tei nɛ gyonɲ.

Yesu kefaree ɔ silala lee Gyudatena mmaraa wolala baɲ wose man

Mateo 23:1-36; Luka 20:45-47

³⁸ Yesu keɛ wolo nɛ ɔ faree wɔ nyiaa, “ɛ keɛ ɛ wose nideli na Gyudatena mmaraa wolala baɲ. Bɛɛ gyae kegbase dɔɔlonɲ nyinɲan kado na be dɔɲ na kebu agantaɲ man, na balaɲ kenɲinɲ do wɔ nɔɔ. ³⁹ Akpaa be gyaɲee

Gyudatena ɔsom denɛɛ man, na botɔɔse ɲan bɛɛ gyaŋee di be nɔɔ nɛ, na bɛɛ gyaɛ akyaese kpaakpaa baa kyaa. ⁴⁰ Bɛɛ beo liala lɛo ba abɔɔ kamase ɲan be dana nɛ. Te bɛɛ fane balan man kyare mo wola ba wose. Wurubuarɛ waa wɔŋ mena balan benan dinɔɔ derjela nideli.”

Lialo diyemte ɲolo kɔba kado

Luka 21:1-4

⁴¹ Yesu ke gyu ka gyoo Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa keŋ man nɛ, ɔ ke kyaawɔ yenaŋ mo ɔ sia tee adakaa keŋ bɛɛ do kɔba ke man nɛ. Te ɔ gyinaa ɔ sia ɔ ne kɛɛ mena keŋ balan na mo kɔba kaa do adakaa keŋ man. Balan ban be dana kɔba nɛ, moo kɔba burum kaa do adakaa keŋ man.

⁴² Keŋte lialo diyemte ɲolo moo kɔbabia ala, ɲan ɲe gyaɛ ke yɛɛ ɲgba kotoku dokolon nɛ kaa do adakaa keŋ man.

⁴³ Botɔɔ te Yesu baake ɔ kaseela ban gyaŋee te ɔ yako wɔ nyiaa, “Ampaŋ yaa mɛɛ yako ɲon nyi lialo diyemte kei ta do kɔba kela balan akaŋ ban pou. ⁴⁴ Nawolo nyi balan ban pou lese kɔba kyomii bo lee burum ɲan be dana nɛ man kaa do. Mɔ lialo diyemte kei dɔɔ, keŋ na ɔ diyem koran nɛ kpene kamase keŋ ɔ dana nɛ yaa ɔ moowɔ kaa do nɛ.”

13

Yesu kekolosi lee Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa keŋ kewɔlɛɛ wose man

Mateo 24:1-2; Luka 21:5-6

¹ Yesu kɛɛ lee Gyudatena ɔsom deni dinaa keŋ man nɛ, ɔ kaseela ban man ɲolo yako e nyiaa, “De Gbengyoo, kɛɛ boya ɲan bɔɔ mo ma deni kei, na deni keŋ mɔ kyeo!”

² Botɔɔ te Yesu mɔ yako wɔ nyiaa, “ɲgba ɛ ne naa denɛɛ dinaana keŋa? Baa tekerii ɲe popou lɔ keŋ nyi ɛ be gyaɛ ɛ kena boe na boe gyakaa ke dɔɔ dɔɔ ya.”

Yesu kawola lee diyem kej gyae kekɔŋ nɛ wose man
Mateo 24:3-14; Luka 21:7-19

³ Keŋte Yesu gyuuwɔ ke kyaa oliifi bula kej dɔɔ, te ɔ moo ɔ sia tee Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa kej. ɔ kekyaa botɔɔ te Pita na Gyemisi na Gyɔn na Anderiase baageŋ kɔŋawɔ ɔ gyaŋ kaa yako e nyiaa, ⁴ “Wola daa debaŋ kej nombia keŋa pou gyae ke kɔŋ. Wonŋ te dɛɛ mo naa nyi keŋa pou gyae ke kɔŋ?” ⁵ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, “ɛ keɛ ɛ wose man nideli, na ŋolo ba beo ŋon ya. ⁶ Balaŋ burum baa kɔŋ ma yele man na be kaa yako nyi, ‘Baŋ yɛna maŋ Nyeelɛɛre ŋon,’ na baa beo balaŋ burum na baa yo gbɛɛ. ⁷ Akpaa ɛ nyii yoo na yoose nombia nɛ, ɛ na yeli ɛ wɔe ke lɔ ŋon ya. Kaboena nyi mena abɔɔ keŋa pou dɛɛkɔŋ mena, mɔna kei bɛɛ wolo nyi debaŋ ɔtomante kej te lii ya. ⁸ Tɛɛlese baa koro seŋ tia dɔŋa, na gyooneŋ mɔ ka koro seŋ tia dɔŋa. Tɛɛle gyae ke wosi yenaase burum, te tanam mɔ gyae ke yala tɛɛle dɔɔ. Mɔna keŋa pou yɛɛ yaa ŋgba fulute kadoŋee kewalaŋ nɛ.

⁹ Mena dɔɔ ɛ keɛ ɛ wose dɔɔ nideli, nawolo nyi baa mo ŋon gyina donɔɔ kegyiise na baa tuku ŋon Gyudatena ɔsom denɛɛ man. Lee maŋ dɔɔ, baa mo ŋon gyu tɛɛle kegyiise na gyooneŋ siaman. Kei gyae ke yela ɛ ke nyiŋ gbɛɛ kolosi Wurubuarɛ nombia ŋan fa wɔ. ¹⁰ Mɔna kaboena nyi me silala baa taŋgbɛɛ kolosi Wurubuarɛ nombia kpaakpaa ŋan fa tɛɛle kei dɔɔ balaŋ pou pɛ. ¹¹ Nyi akpaa be kyaŋ ŋon gyu nombia dedii man nɛ, ɛ na wɔɛɛ na kpene kej ɛ keyako ya. Kpene kej Wurubuarɛ waa mo do ɛ nɔɔse man debaŋ kenaŋ nɛ, kej te kaboena nyi yaa yako. Nawolo nyi na ɛmɛɛ ne gyae la ɛ kekolosi ya, mɔna Wurubuarɛ felin ŋon ne gyae la waa kolosi fa ŋon. ¹² Naa lolo bia baa lese dɔŋa fa yeŋ, na kya mɔ ka lese ɔ bu fa yeŋ. Bia baa koro seŋ tia ba lolala, na baa lese wɔ fa yeŋ. ¹³ Maŋ dɔɔ balaŋ pou baa kɔla ŋon. Mɔ walaŋ ŋon

ɔ kyan ɔ wose seŋ keŋkeŋ kelii ɔto nɛ, Wurubuarɛ waa lɛɛ ɔ nyee.

¹⁴ Nyi akpaa ɛ naa kpene keŋ bɛɛ kɔle te ke dana duwaare nɛ de kaa seŋ botɔɔ keŋ tekaboena nyi ke dɛɛ seŋ ya nɛ, (kaboena nyi walaŋ kamaɛ ŋon ɔ ne kala tɔne kei nɛ, waa yɛɛ kakyerŋ na waa nyii ke man). Dekɔŋ mena na, balan ban be kyaa Gyudia tɛɛle dɔɔ nɛ, baa yeu gyu bulase dɔɔ. ¹⁵ Nyi akpaa ŋolo kyaa ɔ deni nyee dɔɔ na, ɔ na tisi kɔŋ tɛɛle man nyi ɔ kaa mo ɔ kolo ya. ¹⁶ Te akpaa ŋolo mɔ kyaa wɔɔman na, ɔ na bese gyu dɛɛ nyi ɔ ka mo ɔ kegba ya. ¹⁷ Mena weeya ŋenaŋ man nɛ, fulɛɛtena na talabose baa laako. ¹⁸ Mena dɔɔ ɛ fane fa Wurubuarɛ nyi, mena nombia keŋa naa kɔŋ waaretɛɛ ya. ¹⁹ Nawolo nyi weeya ŋenaŋ man nɛ, balan baa naa diyem keŋ leenaŋ debaŋ keŋ Wurubuarɛ be yɛɛ tɛɛle kei kaa lii na gyɛŋ nɛ, mena diyem kenaŋ te kɔŋa ta see ya, te ke dinɔɔ mɔ be gyae kekɔŋ mɔ see ya. ²⁰ Na Wurubuarɛ ke kɔkee kayeyɛɛ weeya keŋa ya nɛ, nafɔ ŋolo na ŋolo be gyae waa ka ya. Mɔna lee ɔ balan ban ɔ ba lese see nɛ dɔɔ, te ɔ kɔkee weeya ŋenaŋ. ²¹ Debaŋ kenaŋ de lii te ŋolo de yako ŋon nyi ‘ɛ keɛ Kristo ŋon kyaa kebo, yaa ɔ kyaa yenaŋ daale na’ ɛ na lɛɛ ke di ya. ²² Nawolo nyi balan baa dii akɛɛɛ nyi ban yɛna maŋ Kristo ŋon, te baale mɔ baa dii akɛɛɛ nyi be yɛɛ Wurubuarɛ akpenkpenŋyɔɔrawɔ. Baa yɛɛ gyakolonŋ nombia na nombia dinaana, te akpaa be tale nyiŋ gbɛɛ koranŋ na, baa mo beo Wurubuarɛ balan ban ɔ ba lese see nɛ. ²³ Mɔna ɛmɛɛ dɔɔ ɛ doo ɛ wose dɔɔ, nawolo nyi me taŋ wulaa yako ŋon nombia keŋa.”

Deniwalan Bu ŋon kekɔŋ

Mateo 24:29-31; Luka 21:25-28

²⁴ Weeya ŋenaŋ man kayeyɛɛ keŋa pou wɔle na weese waa gyoo ditinɛɛ, te gyaalan mɔ be gyae waa wolose ya.

²⁵ Kyolobiise baa lee adido kaa yala. Te abɔɔ ŋan pou ŋe

kyaa adido nɛ, gyae ke wosi. ²⁶ Debaŋ kenanɛ nɛ, balan baa naa maŋ Deniwalaŋ Bu ŋon ta mo doŋ na gyoorobiiri lee ŋoma man adido mɛɛ kɔŋ. ²⁷ Te maa kpila me kpilala lee adido na be kaa yilaa me balan baŋ Wurubuarɛ ba lese wɔ see tɛɛle kei doo yenanɛ kamasɛ nɛ.

²⁸ Keŋte Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, “ɛ keɛ fiigi dan na ɛ ke kasee kolo lee ka wose man. Akpaa ɛ naa ŋgba ke tombia da potee faarense wɔlɛɛ nɛ, na ɛ gyeŋ nyi awulɔntɛɛ ta benaa baa. ²⁹ Mena mo te akpaa ɛ naa mena nombia keŋa ne kɔŋ na, ɛ gyeŋ nyi maŋ Deniwalaŋ Bu ŋon kekɔŋ ta benaa taŋ. ³⁰ Ampaŋ yaa mɛɛ yako ŋon nyi balan baŋ be kyaa gyɛŋ kei nɛ, be duulɔŋ be gyae ke munu taŋ ya, pɛte nombia keŋa kekɔŋ. ³¹ Adido na tɛɛle kei pou gyae ke gyu ɔto, mona me noɔwoya doo ŋan gyae ke kyaa kekpaakekpaa.”

Ŋolo ba gyeŋ mena debaŋ keŋ nombia keŋa gyae kekɔŋ ya Mateo 24:36-44

³² Keŋte Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, “Ŋolo ba gyeŋ wee na debaŋ keŋ keŋa pou gyae ke kɔŋ ya. Wurubuarɛ kpilala baŋ be kyaa adido, na maŋ Deniwalaŋ Bu ŋon koranɛ ba gyeŋ ya. Gyisɛ me kya ŋon ɔ kyaa adido nɛ waagenɛ gyeŋa la. ³³ Mena doo ɛ keɛ nideli na ɛ ke desina ɛ wose see, nawolo nyi ɛ ba gyeŋ wee keŋ debaŋ kenanɛ gyae ke kɔŋ ya. ³⁴ Ke yeɛ ŋgba walaŋ ŋon ɔ ba koro ɔ ne gyu gbɛɛ, te ɔ ba mo ɔ dekpajaŋalaŋ do ɔ tewulɛɛ nyinmaa man nɛ. ɔ faa be man walaŋ kamasɛ tom keŋ waa yeɛ, te ɔ yako ŋon ɔ na deke denanɔɔ keŋ nɛ nyi waa deke ke nideli. ³⁵ Mena doo emɛɛ mo ɛ doo ɛ wose doo, nawolo nyi ɛ ba gyeŋ wee keŋ dekpajaŋalaŋte ŋon waa kɔŋ ya. Waa tale kɔŋ balinɔɔ yaa tɛɛnsana, yaa kegyim keɛ lo woya, yaa nebo nebo. ³⁶ ɛ doo ɛ wose doo na ɔ be kɔŋ kaa futaa ŋon nyi ɛ doo dosoroŋ man ya. ³⁷ Nombii kei mɛɛ yako ŋon nɛ, mɛɛ yako baa fa balan pou. ɛ doo ɛ wose doo.”

14

*Kegyiiise ne bake Yesu nyee man**Mateo 26:1-5; Luka 22:1-2; Gyɔn 11:45-53*

¹ Keka weeya ala na Gyudatena nyeekeleεεwee dinaa keŋ kedi kelii nε, Wurubuarε saese kegyiiise baŋ na Gyudatena mmaraa wolala gyae gbεε keŋ baa mo adao gbεεneŋ kyaŋ Yesu na baa ko e. ² Keŋte be yakowɔ nyi, “ε na fa dεε kyaŋ e nyeekeleεεwee dinaa kei kedi man ya, na mena ya na balaŋ baŋ baa yela donɔɔ keŋ ke sirjii.”

*Alo ŋolo ka mo nuŋ woli Yesu Bεtani donɔɔ man**Mateo 26:6-13; Gyɔn 12:1-8*

³ Yesu ke kyaa Bεtani donɔɔ man nε, ɔ gyuuwɔ Simɔn ŋon nafɔ ɔ na wee kawee yayam nε dεε ɔ kaa di. Te alo ŋolo kɔŋawɔ botɔɔ na ɔ dana nuŋ ofonɔfonɔte keŋ ke dana koyadoŋ nε porontia tɔɔ. Botɔɔ te ɔ toro ke te ɔ toosi nuŋ keŋ woli Yesu nyeeman. ⁴ Te balaŋ baŋ be kyaa botɔɔ nε baale gyeŋa baŋ bɔɔse dɔŋa nyiaa, “Weera dɔɔ te ɔ wɔleε nuŋ kei mena. ⁵ Nafɔ baa tale yɔɔ nuŋ kei kela tomyεεre kulutoo dokolonɔ kɔba, na waa mo ke fa ayematena.” Botɔɔ te ba too be nɔɔ gyakaa alo dɔɔ. ⁶ Keŋte Yesu yako wɔ nyiaa, “ε yela e, weera dɔɔ te ε ne kale na alo ŋon mena e? ɔ te yεε kolo kpaakpaa fa maŋ. ⁷ Ayematena dɔɔ, baa kyaa ε gyaŋ debarɔ kamase. Te debarɔ kamase keŋ ε gyae na, ε ke tale yεε deeli fa wɔ. Mɔna maŋ dɔɔ, mɔɔ gyae maa kyaa ε gyaŋ kelii ɔto ya. ⁸ ɔ te yεε kpene keŋ waa tale. ɔ te tanɔgbεε kyεεkee nuŋ woli maŋ, na kawola nyi ɔ te desina maŋ fa me ke wuu pɛna maa yeŋ. ⁹ Ampaŋ yaa mεε yako ŋon ε ke nyii nyiaa, tεεle kei dɔɔ yenaŋ kamase keŋ baa kolosi Wurubuarε nombia kpaakpaa ŋan nε, baa yako kpene keŋ alo kei be yεε nε na baa mo tɔɔse e.”

Gyudase te sEE nyi waa lese Yesu fa

Mateo 26:14-16; Luka 22:3-6

¹⁰ Kenje Gyudase Isekarote ngon o yEE Yesu kaseela kufu bala ban man holo e nE, gyuuwo WurubuarE saese kegyiise ban gyan nyi waa lese Yesu fa wo. ¹¹ Be ke nyii mena nE, yEE wo gyon te be yakowo see nyi baa fa e koba. Lee botoo te Gyudase Isekarote keo gbEE ken waa mo lese e fa wo.

Yesu na o kaseela kedi nyeekeEwee dinaa weenEE han

Mateo 26:17-25; Luka 22:7-14, 21-23; Gyon 13:21-30

¹² NyeekeEwee kedi wee gyanbate ken bee di bodobodo ken tee be doo ke man ya, te bEE ko NyeekeEwee kedi nambu ngon kelii nE, Yesu kaseela ban kowawo o gyan kaa boose e nyiaa, "Alen te n ne gyae nyi de kaa desina see fa nyeekeEwee dinaa weenEE han?" ¹³ Botoo te o kpila o kaseela ban bala te o yako wo nyiaa, "E gyu Gyerusalem donoo man. E ne gyu na e ke gyanee na balee holo seele na lon na ogele. E sila e. ¹⁴ Dekpanalan ken man waa gyoo nE, E yako dekanalan te ngon nyi, De Gbengyoo ngon kpa dEE boose nen nyiaa, 'Alen te hoola deni ken daa na me kaseela ban dEE kaa di nyeekeEwee dinaa weenEE han nE kyaa?' ¹⁵ Balee nonan waa wola ngon abansoro deni dinaa daale ken ke kyaa adido te boo desina ke man nideli nE. E desina botoo na de kaa di weenEE han." ¹⁶ O kaseela ban ke gyu kelii donoo ken man nE, be naa kpene kamaE ken Yesu be yako wo nE pEpepe, te be desina nyeekeE weenEE han see botoo.

¹⁷ Kelii balinoo nE, Yesu na o kaseela kufu bala ban kowawo botoo. ¹⁸ Ba ke kyaa bee dii nE, te Yesu yako wo nyiaa, "Aman yaa mEE yako ngon nyi emEE ban daa na ngon kyaa dee dii nE, E man holo waa lese man fa." ¹⁹ Botoo te dekokokoo kyan o kaseela ban, te be boose Yesu

dokolonj dokolonj nyiaa, “De Gbenjyoo, manj yaa amote?”
²⁰ Te Yesu yako wɔ nyiaa, “Emɛɛ kufubala kɛwɔ man njolo
 njon daa na e na do de nyinjmaa nyefale dokolonj kei man
 nɛ. ²¹ Manj Deniwalaŋ Bu njon maa yej njgba mena keŋ
 Wurubuarɛ nombia aŋmaraseŋ see ne yako lee ma wose
 man nɛ, mɔna walaŋ njon waa lese manj fa nɛ waa laako.
 Nyi beŋ ta lola walaŋ njonaŋ ya na, nafɔ dei.”

Yesu na ɔ kaseela kedi nyeekeleɛwee dinaa weenɛɛ
 njan

Mateo 26:26-30; Luka 22:14-20; 1 Korintotena 11:22-25

²² Yesu na ɔ kaseela baŋ kee dii nɛ, ɔ moo bodobodo
 te ɔ fanewɔ fa Wurubuarɛ karaŋ, te ɔ kara ke mo fa ɔ
 kaseela baŋ. Keŋte ɔ yako wɔ nyiaa, “ɛ lɛɛ di, kei yeŋa
 ma wosenaane keŋ.” ²³ Kenanj wɔle te ɔ moo leenɔɔ keŋ
 solonj doo ke man nɛ te ɔ fanewɔ fa Wurubuarɛ karaŋ, te
 ɔ moo ke fa ɔ kaseela baŋ. Keŋte be popou nyɔɔwɔ lee ke
 man. ²⁴ Botɔɔ te ɔ yako wɔ nyiaa “Kei yeŋa me fatabo keŋ
 Wurubuarɛ be kyɛɛkee leki na waa mo tɔ nɔɔkebakeseɛ
 wɔle keŋ nɔɔ. Kei ne gyae la ke yela na Wurubuarɛ ka
 mo balaŋ burum nombiakumɛɛ kyɛɛ wɔ. ²⁵ Ampaŋ yaa
 mɛɛ yako njon nyiaa, mɔɔ gyae maa tekaa nyɔɔ solonj kei
 bela ya, kelii wee keŋ maa bese nyɔɔ ke wɔle Wurubuarɛ
 gyoori keŋ man.” ²⁶ Ba ke kpee nɔɔnerj lese Wurubuarɛ
 yele nɛ, te ba leewɔ donɔɔ keŋ man gyu oliifi bula keŋ
 dɔɔ.

Yesu keyako nyi Pita waa kaa bɛɛ e

Mateo 26:31-35; Luka 22:31-34; Gyɔn 13:36-38

²⁷ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, “ɛ popou ɛ ke yeu
 tina manj yela. Nawolo nyi Wurubuarɛ yakowɔ ɔ nombia
 aŋmaraseŋ see njan man lee ma wose man nyiaa,
 ‘Maa gyɔ namensekeɛlere njon lɔ,
 na ɔ namense baŋ pou ke yaasee.’

²⁸ Mɔna me fom lee yeŋ man na, maa kyaŋ ŋon gbɛɛ gyu Galelia tɛɛle man.” ²⁹ Keŋte Pita yako e nyiaa, “Akpa a be popou de yeu tina neŋ yela koran na, maŋ dɔɔ mɔɔ gyae maa tina neŋ yela korakora ya.” ³⁰ Botɔɔ te Yesu yako Pita nyiaa, “Ampan yaa mɛɛ yako neŋ nyi gyɛŋ nelim kei pɛte kegyim kelɔ woya betabola nɛ, nyaŋ ke bɛɛ betabotooro nyi n ba gyɛŋ maŋ korakora ya.” ³¹ Keŋte Pita yakowɔ seŋ ke dɔɔ keŋkeŋ nyiaa, “Akpa nyi ke yɛɛ yeŋ ke koran na, mɔɔ gyae maa bɛɛ nyi mɔɔ gyɛŋ neŋ korakora ya.” Te ɔ kaseela akanŋ ban pou mɔ yakowɔ mena.

Yesu kefane Gɛkyɛmane

Mateo 26:36-46; Luka 22:40-46

³² Yesu na ɔ kaseela ban kelii botɔɔ keŋ bɛɛ baake nyi Gɛkyɛmane nɛ ɔ yako wɔ nyiaa, “ɛ kyaa kɛbo na me kaa fane.” ³³ Te ɔ moo Pita na Gyemisi na Gyɔn sila ɔ wose. Botɔɔ te nombia takaa e nideli, keŋ nyi ɔ bɛɛ gyɛŋ mena keŋ waa yɛɛ ɔ wose ya. ³⁴ Te ɔ yako ɔ kaseela ban nyiaa, “Nombia ne takaa maŋ nideli keŋ mɛɛ gyae maa yeŋ. ɛ kyaa kɛbo, ɛ na doo ya.” ³⁵ Keŋte ɔ gyuuwɔ ɔ siaman kyomii te ɔ tisiwɔ buŋ te ɔ fanewɔ fa Wurubuarɛ nyi, akpa a ɔ ne gyae na waa yela kaale kei ke lan ɔ nyee dɔɔ. ³⁶ Te ɔ yakowɔ nyi, “Me kya, kpene kamaɛ be taŋ neŋ doŋ ya. Lese kaale kei me dɔɔ. Mɔ na yɛɛ kpene keŋ maŋ ne gyae ya. Yɛɛ kpene keŋ nyaŋ gbagba ne gyae.” ³⁷ ɔ ka bese kɔŋ nɛ, ɔ kaa naawɔ na ba te doo te ɔ gyuuusu wɔ bɔɔse Simɔn Pita nyiaa, “Simɔn, ɛ te doo? ɛ te tale kyaa na ɛ ka deke deban dokolon koon keŋ nyi ɛ be doo yee? ³⁸ ɛ na doo ya, ɛ fane na ɛ be nyiŋ gyoo kekɛɛsekɛɛ man ya. Ma gyɛŋ nyi ɛ konɔɔse man na ɛ ne gyae ɛ ke yɛɛ ma kegyaebii, mɔna ɛ wosenaane man na ɛ be taŋ mena doŋ kenan ya.” ³⁹ Keŋte Yesu besewɔ gyu ke fane yako nombii dokolon kenan bela. ⁴⁰ ɔ ka bese kɔŋ

be gyaŋ na be sɛɛ be doo, nawolo nyi dosoroŋ doo be siaman te be ta gyeŋ kpene keŋ baa yako ya. ⁴¹ Keŋte Yesu besewɔ kɔŋ be gyaŋ betabotoorote te ɔ bɔɔse wɔ nyi, “ɛ sɛɛ ɛ gyakaa dosoroŋ kei dɔɔ ɛ ne fɛɛfo? Tekaboe mena, debaŋ keŋ te lii. Be ta lese maŋ Deniwalaŋ Bu ŋon fa nombiakumɛɛyɛɛra. ⁴² ɛ koro dee gyu de kaa gyaŋee na wɔ. ŋon ɔ na lese maŋ waa fa nɛ te tuŋ daa taŋ.”

Ba kekyan Yesu

Mateo 26:47-56; Luka 22:47-53; Gyɔn 18:3-12

⁴³ Yesu ke gyakaa ɔ ne kolosi nɛ, Gyudase ŋon ɔ yɛɛ kaseela kufu bala baŋ man ŋolo e nɛ, kaa bɛɛwɔ lee be dɔɔ. Na balaŋ dikpii keŋ be dana yoosilase na akpokpose, na Wurubuarɛ saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala baŋ Gyudatena kegyiise ba lese do na e nɛ silana e. ⁴⁴ Na Gyudase ŋon ɔ ba lese e fa nɛ taŋ taŋgbɛɛ yako balaŋ baŋ nyiaa, “Walaŋ ŋon maa pukaa e nɛ ŋon ŋonaŋ, ɛ kyaŋ e keŋkeŋ na ɛ ka mo e ta.” ⁴⁵ Gyudase ka betaa lii Yesu gyaŋ nɛ, ɔ baake e nyi, “Me Gbenjyoo,” te ɔ pukaa e. ⁴⁶ Botɔɔ te balaŋ baŋ kyaŋa e. ⁴⁷ Keŋte Yesu kaseela baŋ man ŋolo ŋon ɔ seŋɛɛ botɔɔ nɛ lese ɔ yoosila kara Wurubuarɛ saese kegyia ŋon tobaale denjele lese ke lɔ. ⁴⁸ Botɔɔ te Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, “Me yɛɛ walaŋkum e te ɛ moo yoosilase na akpokpose ɛ ne kɔŋ ɛ kaa kyaŋ maŋ? ⁴⁹ Wee kamaɛ keŋ me kyaa ɛ gyaŋ Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa keŋ man mɛɛ wola ŋon nɛ, ɛ te kyaŋ maŋ ya. Mɔna nombia keŋa pou kɔŋae, na ke yela Wurubuarɛ nombia aŋmaraseŋ see ŋan ke kɔŋ mena.” ⁵⁰ Keŋte Yesu kaseela baŋ pou yeuwɔ tina e yela.

⁵¹ Na tobaale ŋolo ŋon ɔ wuuna kanyaŋbii nɛ silana Yesu. Be ka mo baa kyaŋ e nɛ, ⁵² te ɔ leewɔ be nyinmaa man yeu diterjeli tina ɔ kanyaŋbii keŋ yela.

Be kamo Yesu gyu kegyiise siaman

Mateo 26:57-68; Luka 22:54-55, 63-71; Gyɔn 18:13-14, 19-24

⁵³ Keŋte ba moo Yesu gyu Wurubuarɛ saese kegyia ŋon gyan, te Wurubuarɛ saese kegyiise ban pou na Gyudatena mmaraa wolala, na Gyudatena kegyiise kaa gyaŋeewɔ botɔɔ. ⁵⁴ Na Pita silana Yesu wɔle wɔle lemlem gyu Wurubuarɛ saese kegyia ŋon dekpaŋalaŋ man. Botɔɔ te Pita gyuuwɔ ke kyaa kotɔtɔtɔtena ban bee gyee dekpaŋalaŋ keŋ nɛ gyan bee woli boalaŋ. ⁵⁵ Na Wurubuarɛ saese kegyiise, na Gyudatena kegyiise akaŋ ban ne keɔ nombii keŋ baa mo gyakaa ɔ dɔɔ na baa nyiŋ gbɛɛ ko e, mɔ be te nyim ya. ⁵⁶ Balaŋ burum kɔŋawɔ kaa keɛɛ ɔ nɔɔse, mɔna be nɔɔwoya ŋan te kyaa na dɔŋa ya. ⁵⁷ Te baale korowɔ keɛɛ ɔ nɔɔse nyiaa, ⁵⁸ “De te nyii nyi ɔ kpa waa tekerii Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa keŋ balaŋ be maa nɛ, te weeya atooro wɔle na waa ma wɔle keŋ te yɛɛ walaŋ maa na ke ya.” ⁵⁹ Ban mɔ nombia ŋan bɔɔ kaa yako nɛ, te kyaa na dɔŋa ya.

⁶⁰ Botɔɔ te Wurubuarɛ saese kegyia ŋon korowɔ seŋ kebu keŋ nsana nsana te ɔ bɔɔse Yesu nyiaa, “N be tiranɔɔ yee? Woŋ dɔɔ te balaŋ kɛwɔ ne keɛɛ n nɔɔse, te n be tiranɔɔ ya?” ⁶¹ Mɔ Yesu te gyuusuu ɔ nɔɔ ya. Botɔɔ te Wurubuarɛ saese kegyia ŋon bɔɔse e nyi, “Nyaŋ yɛna nyeelɛɛre ŋon Wurubuarɛ be yako see nyi nyaŋ ke kɔŋ nɛ? Nyaŋ yɛna Wurubuarɛ ŋon kaboena nyi baa lese ɔ yele nɛ bu dokoloŋ ŋon?” ⁶² Keŋte Yesu tiranɔɔ nyi, “Ayi, maŋ ŋonaŋ. ɛ kena maŋ Deniwalan Bu ŋon kyaa Wurubuarɛ donŋe ŋon dunoluŋ dɔɔ. Na ɛ ka bese naa maŋ na me dɔŋ ŋɔma man adido mɛɛ kɔŋ.” ⁶³ Botɔɔ te Wurubuarɛ saese kegyia ŋon tirii ŋon gbagba kegba te ɔ bɔɔse wɔ nyiaa, “Woŋ adanseɛ yaa dɛɛ gyae dee nyii bela?” ⁶⁴ ɛ te nyii mmusuo nombia ŋan ɔ be yako yee? Sena yaa ɛ na gyueŋ lee ke man? Te kegyiise ban pou too

be nɔɔ gyakaa ɔ dɔɔ bu e fɔɔ nyi, “Kaboena nyi baa ko e.” ⁶⁵ Keɲte balan̄ ban̄ baale fiasɛɛ bɛɛ tɔ nɔɔlon̄ woli e, te be wuu ɔ sia na bɛɛ takee e akɔtase. Te be bɔɔse e nyi, “Wurubuarɛ dekpen̄kpen̄gyɔɔre, wola daa ɲon ɔ be gyɔ neɲ.” Keɲte ba moo e fa kotɔtɔɔtena ban̄ te ban̄ mɔ ke tuku e.

Pita kebɛɛ Yesu

Mateo 26:69-75; Luka 22:56-62; Gyɔn 18:15-18, 25-27

⁶⁶ Pita ke kyaa dekpaɲalan̄ keɲ man nɛ, Wurubuarɛ saese kegyia ɲon alebu ɲolo kɔɲawɔ botɔɔ. ⁶⁷ ɔ kena Pita kyaa ɔ ne woli boalan̄ nɛ, ɔ kɛɛ e yididi te ɔ yako e nyiaa, “Nyaɲ mɔ n kpuɛ na Yesu Nasarɛte baale ɲon.” ⁶⁸ Mɔ Pita lɛɛ aɲmaareɲ te ɔ yako e nyi, “Mɔɔ gyeɲ kpene keɲ n ne yako nɛ man korakora ya.” Botɔɔ te Pita leewɔ gyu denanɔɔ keɲ man. ⁶⁹ Alebu ɲon ka bese naa Pita botɔɔ nɛ ɔ yako balan̄ ban̄ ba seɲɛɛ botɔɔ nɛ nyiaa, “Balee kei mɔ kpuɛ na wɔ.” ⁷⁰ Mɔ Pita besewɔ bɛɛ ke bela. Kenan̄ wɔle nɛ, balan̄ ban̄ ba seɲɛɛ botɔɔ nɛ besewɔ yako Pita nyiaa, “Ke yɛɛ ampaɲ nyi n kpuɛ na wɔ, nawolo nyi n yɛɛ Galelia baale e.” ⁷¹ Botɔɔ te Pita moo nɔɔdon̄ kolosi te ɔ kaɲa ntam kpu nyiaa, “Mɔɔ gyeɲ balee kei ɲon ɛ ne kolosi ɔ wose man nombia nɛ korakora ya” ⁷² Debokenan̄ man te kegyim lɔɔ woya betabolate. Keɲte Pita tɔɔse nombia ɲan̄ Yesu be yako e nɛ nyiaa, “Pɛ kegyim kelɔ woya betabola na, nyaɲ ke bɛɛ betabotooro nyi n ba gyeɲ maɲ ya.” Keɲte ɔ yeɛɛwɔ do ɔ ne wii.

15

Be kamo Yesu gyu gyoo Pilato gyaɲ

Mateo 27:1-2, 11-14; Luka 23:1-5; Gyɔn 18:28-38

¹ Tɛɛ kena nebo nebo fuu nɛ, saese kegyiise na donɔɔ kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala gyaɲewɔ te be

bake Yesu nyeeman. Mena dɔɔ be bake e te ba moo e gyu ka do Pilato ɲon ɔ seɲɛ Romantena gyoo dinaa nawɔɔ man nɛ, nyinmaa man. ² Keɲte Pilato bɔɔse e nyiaa, “Nyan yɛna Gyudatena gyoo ɲon?” Te Yesu tiranɔɔ nyi, “Mena yaa n yakowɔ nɛ.” ³ Te Gyudatena saese kegyiise baɲ kɛɛɛ ɔ nɔɔse mo nombia burum gyakaa ɔ dɔɔ. ⁴ Keɲte Pilato bɔɔse e nyi, “Be ta mo nombia kɛɲa bɛɛ gyakaa n dɔɔ na, n ba lese n nɔɔse yee?” ⁵ Botɔɔ te nombia ɲan doo gyoo Pilato nɔɔ, nawolo nyi Yesu te yako daale ya.

Be kalese Yesu fa yeɲ

Mateo 27:15-27; Luka 23:13-25; Gyɔn 18:39–19:16

⁶ Gyudatena nyeekelɛɛwee kedi kamaɛ nɛ, kaboena nyi Pilato waa tina balan baɲ bɔɔ kyam tɔ deni nɛ man dokolon, ɲon balan benaɲ gbagba ne gyae nɛ yela fa wɔ. ⁷ Mena debaɲ kenan na ba te kyan Barabase tɔ deni. Barabase kei kpue balan baɲ bɔɔ koro seɲ tia gyoo dinaa, te bɔɔ ko balan nɛ man. ⁸ Botɔɔ te balan dikpii keɲ kɔɲa Pilato gyan nyi waa yɛɛ kpene keɲ ɔ ne taɲ yɛɛ debaɲ kamaɛ nɛ fa wɔ. ⁹ Te Pilato bɔɔse wɔ nyiaa, “ɛ ne gyae nyi maa lese Gyudatena gyoo ɲon fa ɲon?” ¹⁰ Keɲ dɔɔ Pilato be bɔɔse mena yɛna nyi, ɔ gyeɲ nyi saese kegyiise baɲ ne kɔla Yesu dɔɔ te ba lese e fa yeɲ. ¹¹ Mɔ Wurubuarɛ saese kegyiise baɲ feefuwɔ do balan dikpii keɲ nyi, baa yako Pilato nyi waa lese Barabase fa wɔ. ¹² Botɔɔ te Pilato bɔɔse wɔ nyi, “Sena te ɛ ne gyae maa yɛɛ walaɲ ɲon ɛ ne baake e nyi Gyudatena gyoo nɛ?” ¹³ Te balan dikpii keɲ fae yeesa nyi, “Yela baa gyɔ e nyeelabia sakaa ɔpanɲan dɔɔ na waa yeɲ” ¹⁴ Keɲte Pilato bɔɔse wɔ nyiaa, “Wɔɲ dukum te ɔ yɛɛwɔ?” Mɔna be gyakaa bo bɛɛ fae yeesa keɲkeɲ nyi, “Gyɔ e nyeelabia sakaa ɔpanɲan dɔɔ” ¹⁵ Keɲ Pilato ne gyae mena keɲ be wɔe ke fɛɛ wɔ dɔɔ ɔ lese Barabase

fa wɔ, te ɔ yela ɔ yoonɔɔtena tuku Yesu te ɔ moo e fa nyi baa gyu ke gyɔ e nyeelabia sakaa ɔpaɔɔdan dɔɔ.

Be kekulu Yesu

Mateo 27:27-31

¹⁶ Keɲte yoonɔɔtena ban moo Yesu gyu Pilato dekpajalan man botɔɔ keɲ bee di nombia nɛ, te be baake be tebia yoonɔɔtena akan ban pou gyaɲee. ¹⁷ Te ba moo kegba yayam do e, te ba moo sɔɔse loo gyooro kotɔɔɔ wuu e. ¹⁸ Na bee kulu e nyiaa, “Gyudatena gyoo, n nyee dɛɛ wolose” ¹⁹ Botɔɔ na be gyakaa bɛɛ mo dan ɲmeree e ɔ nyeeman, na bɛɛ tɔ nɔɔlonɲ woli e na bɛɛ bunɲ ɔ nawɔɔtɛɛ kulu e. ²⁰ Be ke kulu e tan nɛ, ba kpɛe kegba yayam keɲ te ba moo ɲon gbagba wui keɲ do e. Te ba moo e lee be kaa gyɔ e sakaa ɔpaɔɔdan dɔɔ.

Ba kegyɔ Yesu ɔpaɔɔdan dɔɔ

Mateo 27:32-44; Luka 23:26-43; Gyɔn 19:17-27

²¹ Be ka lee donɔɔ keɲ man bee gyu nɛ, te be gyaɲee na Simɔn ɲon ɔ ba lee Kirene donɔɔ man nɛ na ɔ ne kɔɲ. Simɔn kei bia yɛna Alekesanda na Rufuse. Keɲte ba ɲere e nyi waa lɛɛ Yesu ɔpaɔɔdan keɲ seele. ²² Te ba moo Yesu gyu botɔɔ keɲ bɛɛ baake nyi “Golgata” keɲ nawolo nyi “Nyeepookoo” dɛɛ nɛ. ²³ Keɲte ba moo tee keɲ bɛɛ baake nyi mɛɛɛ nɛ kyakale solon man fa Yesu nyi waa nyɔɔ, mɔna ɔ te nyɔɔ ke ya. ²⁴ Ba ke gyɔ e sakaa ɔpaɔɔdan dɔɔ nɛ, te be kpɛlɛɛ ɔ kegbase bunɲii te be lɔɔ boe ɲe dɔɔ, na baa naa keɲ walan kamaɛ waa nyin. ²⁵ Gyaɛ ke yɛɛ ɲgba nebo weese deban atoorote man nɛ, te be gyɔɔ Yesu sakaa ɔpaɔɔdan dɔɔ. ²⁶ Keɲte be ɲmarase dukum keɲ be kpa ɔ be yɛɛ nɛ mataa ɔ nyee gbɛɛ nyiaa,

“GYUDATENA GYOO ɲON YAA.”

²⁷ Botɔɔ te be gyɔɔ ɲmɛɛlatena bala baale mɔ sakaa ɔpaɔɔdaase dɔɔ kpu na Yesu. ɲolo sakaa ɔ dunolonɲ dɔɔ,

te ηolo mɔ sakaa ɔ demena dɔɔ. ²⁸ Kei yela Wurubuarɛ nombia aɲmaraseɲ see ηan kɔɲawɔ mena. Nombia ηenan yɛna nyi, “Be ta mo e kpu na nombiakumɛɛyɛɛra.” ²⁹ Na balan baɲ bɛɛ lam botɔɔ nɛ, na tee e na bee kpiisi ba nyeeya yako nyiaa, “Nyay ηon n kpa n ke tekerii Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa keɲ na n ka mo weeya atooro maa ke nɛ, ³⁰ lɛɛ n wose na n ke tisi lee ɔpaɲdan keɲ dɔɔ na dɛɛ kɛɛ.” ³¹ Mena mɔ te Wurubuarɛ saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala baɲ mɔ kulu e. Te be yako dɔɲa nyiaa, “ɔ ne tale lɛɛ baale nyee, mɔna ɔ be tale lɛɛ ηon gbagba nyee ya.” ³² Nyi akpaa ηon yɛna nyeedoɲ Gbenɲyoo na Iseraetena gyoo ηon Wurubuarɛ be yako see nyi waa kɔɲ nɛ, kenay na waa lɛɛ ɔ wose lee ɔpaɲdan keɲ dɔɔ na dɛɛ naa na dɛɛ lɛɛ e di. Te balan bala baɲ bɔɔ gyɔ wɔ sakaa ɔpaɲdaase dɔɔ kpu na e nɛ mɔ tee e mena.

Yesu yey

Mateo 27:45-56; Luka 23:44-49; Gyɔn 19:28-30

³³ Weese ka seɲ dɛɛ nɛ, ditiɲtɛɛ kaa lɛɛ tɛɛle keɲ dɔɔ pou kelii ɔ ke gɛɛse. ³⁴ Te weese ke gɛɛse kenay nɛ Yesu fae yeesa keɲkeɲ nyiaa, “Eli, Eli, lama sabatani?” Keɲ nawolo nyi, “Me Wurubuarɛ, Me Wurubuarɛ, weera te n lese n sia yela maɲ?” ³⁵ Balan baɲ ba seɲɛɛ botɔɔ ke nyii mena nɛ be yakowɔ nyiaa, “ɛ nyii, ɔ ne baake Elaegya.” ³⁶ Debokenay man te be man ηolo yeuwɔ ka mo kolo ηgba kokyaa keɲ gyae ke tale lɛɛ loɲ nɛ do solon denyarjesa daale man, te ɔ moo ke tooso na dan te ɔ gyinaa ke adido fa Yesu nyi waa nyɔɔ. Keɲte ɔ yakowɔ nyiaa, “ɛ seɲ dɛɛ kɛɛ nyi Elaegya waa kɔɲ kaa lese e lee ɔpaɲdan keɲ dɔɔ.” ³⁷ Botɔɔ te Yesu besewɔ fae yeesa keɲkeɲ, te ɔ kara weesi. ³⁸ Kekɔɲ mena nɛ, kanyay keɲ bɔɔ mo kpase Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa keɲ man nɛ bɛɛsewɔ kyɛɛkyɛɛ ala lee adido kaa lii ka mokɔɔ man.

³⁹ Yoonɔɔtena kegyia ñon ɔ seŋɛɛ botɔɔ kena Yesu ke fae yeesa kara weesi nɛ, ɔ yakowɔ nyiaa, “Balee kei yɛna Wurubuarɛ bu ñon ampaŋ.”

⁴⁰ Na ala baale seŋɛɛ lemlem bɛɛ kɛɛ. Ala benaŋ man baale yɛna Mɛɛre ñon ɔ ba lee Magedala nɛ, na Gyemisi kemaasa na Gyose be naa Mɛɛre na Salome. ⁴¹ Ala kɛwɔ silana Yesu kɛɛ ɔ dɔɔ debaraŋ keŋ ɔ kya Galelia nɛ. Na ala burum baŋ bɔɔ sila e kɔŋ Gyerusalem donɔɔ man nɛ mɔ seŋɛɛ botɔɔ.

Yesu kewuu

Mateo 27:57-61; Luka 23:50-56; Gyɔn 19:38-42

⁴² Na wee kenaraŋ yɛɛ wee keŋ Gyudatena na mo desina ba wose fa ba kefeɛfowee keŋ kedi. Ke lii balinɔɔ nɛ, ⁴³ balee ñon bɛɛ baake e nyi Gyosɛfo ñon ɔ ba lee Arimatia donɔɔ man nɛ gyɔɔ ɔ konɔɔ gyu Pilato gyaŋ ka sola e nyi waa mo Yesu woo ñon fa e ɔ kaa wuu. Gyosɛfo kei yɛɛ donɔɔ kegyia ñolo e, te ñon mɔ ne gyeki Wurubuarɛ gyoori keŋ. ⁴⁴ Pilato ke nyii nyi Yesu ta yem nɛ, yɛɛ e gyakolonɔ. Mena dɔɔ ɔ baake ɔ yoonɔɔtena kegyia ñon bɔɔse e nyiaa, “Yesu ñon wulaa yerjawɔ?” ⁴⁵ ɔ ke nyii lee yoonɔɔtena kegyia ñon nɔɔman nyi ke yɛɛ ampaŋ nɛ, ɔ faa Gyosɛfo ñon gbɛɛ nyi waa gyu ka mo woo ñon. ⁴⁶ Mena dɔɔ Gyosɛfo gyuuwɔ ke lɛɛ akaralɛɛ te ɔ lese woo ñon lee ɔpaŋdaŋ keŋ dɔɔ te ɔ moo akaralɛɛ keŋ milii e. Keŋte ɔ moo e ke wuu yebɔɔ keŋ bɔɔ kare boe daale man nɛ man. Te ɔ biliŋi boe dinaa daale tɔ yebɔɔ keŋ nɔɔ. ⁴⁷ Na Mɛɛre ñon ɔ ba lee Magedala nɛ, na Gyose ɔ naa Mɛɛre seŋɛɛ botɔɔ. Mena dɔɔ be naa botɔɔ keŋ bɔɔ wuu e nɛ.

16

Yesu kefoŋ lee yerŋ man

Mateo 28:1-8; Luka 24:1-12; Gyɔn 20:1-10

¹ Gyudatena keƐƐfowee keŋ ke taŋ nƐ, MƐƐre ŋon ɔ ba lee Magedala na Gyemisi ɔ naa MƐƐre na Salome, lƐƐ abɔɔ ofonŋ nyinŋan be kaa buraa Yesu woo ŋon. ² Kosida nebo nebo weese ke bƐƐ nƐ, ala baŋ korowɔ bee gyu yebɔɔ keŋ tƐƐ. ³ Be kee gyu na bƐƐ bɔɔse dɔŋa nyiaa, “Amɔte ne gyae la waa biliŋi boe keŋ lee yebɔɔ keŋ nɔɔman fa daa?” ⁴ Mɔ be ke gyina be sia kƐƐ na, be naawɔ nyi be te biliŋi boe dinaa dinaa keŋ lee yebɔɔ keŋ nɔɔman. ⁵ Be ka mo baa gyoo yebɔɔ keŋ man nƐ, te be naa tobaale ŋolo na ɔ doona kegba wolom wurikyim na ɔ baŋƐƐ dunolonŋ dɔɔ te be ŋeŋawɔ. ⁶ Botɔɔ te ɔ yako ala baŋ nyiaa, “Ɛ na ŋeŋii ya. Ma gyenŋ nyi Yesu ŋon ɔ ba lee NasarƐte, ŋon bɔɔ gyɔ e sakaa ɔpaŋdanŋ dɔɔ nƐ yaa Ɛ ne keo. ɔ te fom. ɔ be kyaa kebo ya. Ɛ kƐƐ botɔɔ keŋ ɔ be doo nƐ. ⁷ Mena dɔɔ Ɛ gyu ke yako ɔ kaseela baŋ na Pita nyiaa, ‘ɔ te kyanŋ ŋon gbƐƐ ɔ ne gyu Galelia donɔɔ man. Botɔɔ te Ɛ kena e ŋgba mena keŋ ɔ be yako ŋon nƐ.’ ” ⁸ Keŋte ala baŋ leewɔ yebɔɔ keŋ man bilenŋ, nawolo nyi gyakolonŋ ta gyoo wɔ te ba wose mɔ ta yenŋ wɔ. Te ba te yako ŋolo mɔ kolo ya, nawolo nyi bee yee.

⁹ Yesu kefonŋ lee yenŋ man Kosida nebo nebo fuu keŋ nƐ, ɔ tanŋbƐƐwɔ lese ɔ wose wola MƐƐre ŋon ɔ ba lee Magedala nƐ. MƐƐre kei te Yesu gegi felinŋkumƐƐ nyetooro lee ɔ man nƐ. ¹⁰ Mena dɔɔ ŋon mɔ gyuuwɔ ke yako balaŋ baŋ be silana Yesu nƐ. ɔ ke gyu na be kyaa bee wii na bee di walaŋsa. ¹¹ Keŋ na be ke nyii nyi Yesu te fom te MƐƐre naa e koranŋ nƐ, ba te lƐƐ di ya.

¹² Kenanŋ wɔle nƐ, Yesu lese ɔ wose dinɔɔ wɔle daale man wola ɔ kaseela bala baale debanŋ keŋ bee gyu donɔɔ daale man nƐ. ¹³ Keŋte baŋ mɔ besewɔ kɔŋ kaa yako be tebia akanŋ baŋ. Mɔ baŋ mɔ te lƐƐ wɔ di ya.

Yesu kalese ɔ wose wola ɔ kaseela kufu daale ban
Mateo 28:16-20; Luka 24:36-49; Gyɔn 20:19-23; Kpilala 1:6-

8

¹⁴ Keɲa pou wɔle nɛ, ɔ kaseela kufu daale ban yilaawɔ bee dii te Yesu besewɔ kaa lese ɔ wose wola wɔ. Kerɲte ɔ gyeɲa ban do wɔ lee mena keɲ balan be kɔɲ kaa yako wɔ nyi ɔ te fom, te ba lɛɛ wɔ di ya nɛ dɔɔ. ¹⁵ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, “ɛ gyu tɛɛle kei pou dɔɔ na ɛ kaa kolosi Wurubuarɛ nombia ɲan fa balan pou. ¹⁶ Walaɲ kamaɛ ɲon ɔ lɛɛ nombia ɲan di te be sɔ e Wurubuarɛ loɲ na, waa nyiɲ nyeedoɲ. Mɔ walaɲ kamaɛ ɲon ɔ te lɛɛ nombia ɲan di ya nɛ, Wurubuarɛ waa bu e fɔɔ. ¹⁷ Balan ban baa lɛɛ man di nɛ, baa yɛɛ gyakoloɲ nombia keɲa. Baa gberaa felɲkumɛɛ lee balan man lee ma yele man, na baa kolosi deise wɔlɛɛ kpookpoo ɲan bɔɔ gyey ya. ¹⁸ Nyi akpaa be gate doma na be nyiɲmaase yaa be nyɔɔ teekum daale koran na, be gyae ke yɛɛ wɔ kolo ya. Baa mo be nyiɲmaase gyakaa kaweesetena dɔɔ, na ba wose ke yɛɛ wɔ doɲ.”

¹⁹ De Gbenɲyoo Yesu kekolosi fa wɔ taɲ nɛ, Wurubuarɛ moo e gyu adido te ɔ ke kyaawɔ Wurubuarɛ dunoluɲ dɔɔ. ²⁰ Yesu kaseela ban ka lee botɔɔ nɛ, be gyuuwɔ tɛɛle kei pou dɔɔ kekolosi Wurubuarɛ nombia ɲan. Te de Gbenɲyoo seɲawɔ be wɔle te be yɛɛ gyakoloɲ nombia, na kawola nyi Wurubuarɛ nombia ɲan yɛɛ ampan.

WURUBURE NOMBIA KPAAKPAA NŌŌKEBAKESEE WŌLE
DeLo: WURUBURE NOMBIA KPAAKPAA NŌŌKEBAKESEE WŌLE New
Testament

copyright © 2005 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: DeLo

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 14 Jun 2022 from source files dated 13 Jun
2022

80e9f745-c10c-5e3f-94bb-9d65aa1a1b11